

Masteroppgave

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Kim Eskil Furulund Borgersen

Albert Speers rustningsmirakel

En konstruert sannhet med stor innflytelse

Masteroppgave i Historie

Trondheim, mai 2015

Minister for rustning og ammunisjon, Albert Speer, i 1942

Kim Eskil Furulund Borgersen

Albert Speers rustningsmirakel

En konstruert sannhet med stor innflytelse

Masteroppgave i Historie
Trondheim, mai 2015

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Forord

Denne masteroppgaven markerer avslutningen på fem minneverdige år på lektorutdanningen ved NTNU. Det har vært en lang og lærerik ferd, som har bydd på mye glede og gjort meg mange erfaringer rikere. Disse erfaringene har vist seg å være gode å ha når jeg skulle begi meg ut på det store prosjektet som en masteroppgave faktisk er. Å arbeide med masteroppgaven har vært en lang prosess som har krevd mye tid, men nå som jeg er ved veis ende, ser jeg tilbake på en givende reise. Denne reisen hadde ikke vært mulig å gjennomføre på egenhånd, og jeg vil gjerne benytte anledningen til å takke en rekke mennesker som har hjulpet meg på veien.

Først og fremst vil jeg takke min veileder, Jonas Scherner, for gode råd og tips underveis. I tillegg til å vise vei i jungelen av litteratur, ga han også god hjelp i forberedelsesarbeidet til innsamlingen av kildemateriale. Jeg vil også takke Institutt for historiske studier ved NTNU for stipendet som gjorde arkivturen til Washington D.C mulig, og personalet ved National Archives and Records Administration i College Park, Maryland, for den flotte servicen jeg fikk der.

Videre vil jeg takke alle mine gode studiekamerater, som har bidratt med både faglig assistanse og godt humør. De mer eller mindre velfortjente pausene har aldri vært kjedelige!

Jeg vil også takke familien min for all støtten dere har gitt meg på veien. Uten dere vil jeg ikke ha stått her jeg står nå.

Sist, men ikke minst, vil jeg gjerne takke klippen i mitt liv, Lisa. Du har hjulpet meg underveis, og alltid vært der for meg. Vet ikke hva jeg skulle gjort uten deg, du er rett og slett fantastisk. Tusen takk!

Omslagsbilde:

Joachim Fest, *Speer – The final verdict*, London, 2002: Side 135

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1 – Innledning.....	1
Bakgrunn for oppgaven	1
Struktur.....	2
Profesjonsrelevans.....	3
Om Albert Speer.....	3
Den tyske økonomien.....	7
Kapittel 2 – Speer – en samarbeidsvillig fiende.....	9
Kildekritikk	9
Avhør under spesielle omstendigheter	11
Avhørenes innhold	13
15. mai – USSBS.....	13
17. mai – USSBS.....	14
18. Mai 1945 – USSBS	15
20. mai 1945 – USSBS.....	16
21. mai 1945 – USSBS.....	17
Kapittel 3 – En tydelig historiografisk utvikling.....	19
Det tyske rustningsmirakelet – en ensporet diskurs?.....	19
Nicholas Kaldor.....	19
Burton H. Klein	21
Alan Milward	23
Richard Overy	24
Øvrige historikere.....	27
Revisjonistiske impulser.....	29
Adam Tooze	29
Budrass, Scherner og Streb.....	30
Scherner og Streb 2015	32
Andre revisjonister	34
Kapittel 4 – Komparativ analyse	35
Hvordan harmonerer innholdet i avhørene med litteraturen?.....	35
«Lav sysselsetting blant kvinner»	35
Reliabiliteten til Wagenführs statistikker	38
En ny type kontrakter	39
Kapittel 5 - Sentrale spørsmål	41
Rasjonaliseringstiltak.....	41
Hadde Speer en skjult agenda?.....	43

Kapittel 6 – Konklusjon	45
Appendiks.....	47
Litteratur	47
Kildemateriale	49
Nettkilder.....	49

Kapittel 1 – Innledning

Bakgrunn for oppgaven

Bare 20 år etter at støvet hadde lagt seg i Europas skyttergraver, ble freden igjen forstyrret av kanondrønn og geværskaller. Etter flere år med aggressiv retorikk og ekspansjoner som tæret på den skjøre internasjonale stabiliteten, rullet Adolf Hitlers tyske styrker i september 1939 inn i Polen. Etersom Polen var knyttet til Storbritannia og Frankrike gjennom allianseavtaler, ble også de trukket inn, og verden ble kastet ut i nok en storkrig. Andre verdenskrig er et tema som opptar stor plass i den historiske litteraturen. Krigens enorme omfang mangler sidestykke i den globale historien, da den omfattet nær sagt alle land og landområder i hele verden, og påvirket store deler av befolkningen verden over på en eller annen måte.

Ett av feltene som har blitt viet mye oppmerksomhet i historielitteraturen, er den tyske krigsøkonomien. På tross av den stadig mer pressede situasjonen Tyskland befant seg i fra 1942 og utover, greide den tyske industrien å levere en økning i produksjonen av kritisk krigsmateriell, en økning som i flere tilfeller vedvarte så å si helt til krigens slutt. Selv etter at den massive allierte bombingene av tyske byer og fabrikkområder var godt i gang, klarte tyskerne å opprettholde en mye større produksjon enn de hadde gjort i krigens første år. Mye av æren for dette blir ofte tilskrevet Albert Speer, som tiltrådte som minister for rustning og krigsproduksjon i februar 1942. Det var under hans ledelse at den tyske krigsproduksjonen mangedoblet seg i forhold til krigens første år, og Speer og hans administrasjon har derfor blitt kreditert mye av æren for det såkalte «rustningsmirakelet».¹

Men historikerne strides, og ikke alle støtter oppunder denne tesen. Spesielt i senere år har historikere begynt å problematisere dette synet, blant annet ved å stille spørsmål ved hvilken rolle «mirakelmannen» Speer egentlig hadde i forhold til den massive økningen i produksjon. Formålet med denne oppgaven er derfor å se nærmere på kildemateriale som har blitt brukt i litteraturen, og se hvordan innholdet i kildene samsvarer med litteraturen.

¹ Adam Tooze, «*Wages of destruction*», 2007. Side 440

Den overordnede problemstillingen jeg tar utgangspunkt i er;

- Hvordan fremstilte Albert Speer seg selv som leder for den tyske krigsøkonomien sett i forhold til veksten man så i den tyske rustningsproduksjonen mellom 1942-1945, da han ble avhørt av United States Strategic Bombing Survey etter krigen?²

Jeg vil med andre ord undersøke hvilken rolle Speer selv mente han hadde i økningen av den tyske produksjonen, og hvordan han var med på å påvirke denne utviklingen. Videre vil jeg sammenligne mine funn med den eksisterende litteraturen som finnes om den tyske krigsøkonomien. I den forbindelse vil jeg jobbe ut fra følgende forskningsspørsmål:

- Hvordan påvirket hans forklaringer senere historieskriving om emnet?
- Stemmer Speers påstander i avhør overens med senere litteratur?
- Hvilke motiver hadde Speer som grunnlag for sine forklaringer?

Her vil jeg se nærmere på diskurser som er utbredt i litteraturen, og om disse diskursene samsvarer med mine funn. I denne delen av oppgaven vil jeg også forsøke å problematisere elementer av den eksisterende litteraturen.

Struktur

Denne teksten er delt inn i 6 kapitler, hver av disse med egne underkapitler. Det første kapitlet er en introduksjon til resten av teksten, med begrunnelse for oppgaven og beskrivelse av profesjonsrelevans, samt relevant bakgrunnsinformasjon. I kapittel 2 blir det gjort rede for empirien som, sammen med sekundærlitteraturen, danner grunnlaget for senere drøfting. Kapittel 3 er viet til presentasjon av sekundærlitteraturen som denne oppgaven baseres på. Med innholdet i kapittel 2 og 3 som bakteppe, vil jeg i kapittel 4 sammenligne innholdet i sekundærlitteraturen med Speers utsagn og påstander fra avhørene med USSBS, og peke på avvik og utviklingstrekk. Kapittel 5 inneholder analyser av avhørsmaterialet, med fokus på forskningsspørsmålene som ble uthevet i innledningen. Teksten avsluttes deretter med en konklusjon i kapittel 6.

² United States Strategic Bombing Survey (USSBS) besto hovedsakelig av en gruppe økonomer som hadde som oppgave å undersøke virkningene av alliert bombing på den tyske økonomien. I tillegg kartla de den tyske økonomiens struktur, og gjennomførte avhør av et stort antall ledere fra denne. Milward, side 5

Profesjonsrelevans

Selv om det er 75 år siden de dramatiske dagene i midten av april 1940, da tyske tropper inntok byer over hele landet, er hendelsene fremdeles så nært i tid at enkelte elever har besteforeldre eller oldeforeldre som var til stede. Denne nærheten gjør det gjerne enklere for elevene å relatere til undervisningen, og skaper ekstra engasjement. Samtidig som andre verdenskrig med stor sannsynlighet det mest omtalte temaet innenfor historisk litteratur, er tilgjengeligheten på primærkilder stor. Dette gjør temaet velegnet for prosjekter og kildearbeid. Historiografi og kildestudier, som er sentrale emner i denne oppgaven, er ifølge gjeldende læreplan viktige for elevers historieforståelse. For eksempel er et av kompetansemålene for elever ved fullført VG3 at elevene skal kunne «utforske ulike korte historiske framstillinger av en og samme hendelse, og diskutere forfatterens valg av innfallsvinkel og spørsmålsstilling».³ Ettersom et av hovedformålene til denne oppgaven er å sammenligne ulike framstillinger av Albert Speers styring av den tyske krigsøkonomien, har den bidratt til å gi meg verdifull erfaring på dette området. Sammen med studiene av primærkilder, har det gitt meg mange idéer til hvordan jeg kan legge opp fremtidig undervisning på en engasjerende måte, og øke læringsutbyttet hos elevene.

Om Albert Speer

Albert Speer ble i 1905 født inn i en velstående øvre-middelklassefamilie i den tyske byen Mannheim. Hans foreldre var en del av byens finere borgerskap, og bodde i en stor, luksuriøs leilighet og hadde eget tjenerskap. Speer levde derfor på mange måter en privilegert, men skjermet, barndom. Senere har Speer selv hevdet at han følte seg utilpass i denne tilværelsen, og at han opplevde den som kunstig og livløs.⁴ Han trivdes derfor bedre etter at familien i 1918 flyttet til landstedet utenfor Heidelberg, hvor de nøy nærhet til naturen og han etter hvert også møtte sin fremtidige kone.⁵ Både hans far og bestefar arbeidet som arkitekter, og etter innspill fra faren valgte Speer bort matematikkstudiene han hadde forestilt seg til fordel for arkitektstudier.⁶

Etter fullførte studier i 1927 fikk han jobb som assistent for sin tidligere professor, Heinrich Tessenow, ved det Tekniske Universitetet i Berlin. Denne assistentjobben innebar blant annet

³ Udir.no, *Læreplan i historie – fellesfag i studieforberedende utdanningsprogram – kompetansemål*,

⁴ Albert Speer, *Inside the Third Reich: Memoirs of Albert Speer*, New York 1970: Side 5

⁵ Speer, 1970: Side 7

⁶ Speer, 1970: Side 9

mye av den daglige oppfølgingen av arkitektstudentene, og Speer hadde dermed tett kontakt med disse.⁷ I årene som fulgte ble studentmassen ved Speers universitet, og i resten av Tyskland for øvrig, stadig mer politisk radikaliseret. Samfunnets unge ble tiltrukket av retorikken fra både marxistene og nasjonalsosialistene, som begge spilte på følelsen av fellesskap og at tiden var inne for en fornyelse av det politiske systemet i Tyskland. Store deler av befolkningen var lei av de mange koalisjonsregjeringenes mangel på handlekraft, og så derfor på de radikale partiene som en mulighet til å styre landet tilbake på rett spor. Speer selv var relativt likegyldig til politikk, men hans studenter var tilhengere av Hitler, og det var etter press fra noen av disse studentene at Speer ble med for å overvære en av Hitlers taler i desember 1930.⁸

Den kvelden ble et vendepunkt i Albert Speers liv. Hitlers tale, hvor han tok tradisjonelle verdier som tapperhet og ære i forsvar og samtidig angrep den «veike republikken» og den forhatte Versaillestraktaten, gjorde, sammen med hans gripende personlighet, så stort inntrykk på Speer at han kort tid etter meldte seg inn i nazipartiet.⁹ På grunn av hyperinflasjonen som herjet økonomien, svak politisk ledelse og den globale krisen som fulgte etter børskrakket i 1929, var dette en vanskelig tid for tyskere flest, og Speer slet lenge med å få i gang arkitektkarrieren. Etter flere magre år med få oppdrag, kom han gjennom medlemskapet i en av nazipartiets undergrupperinger i kontakt med kretslederen Karl Hanke i 1932. Han ga Speer i oppdrag å pusse opp det lokale hovedkvarteret. Dette banet etter hvert vei for flere oppdrag fra nazipartiet, og etter et partistevne i 1933 hvor Speer hadde ansvaret for utsmykningen, vant han også Hitlers gunst. Flere vellykkede prosjekter på vegne av partiet førte Speer nærmere Hitler, som delte Speers interesse for arkitektfaget, og i løpet av 1930-tallet hadde han aspirert til å bli Hitlers de facto hoffarkitekt og fast inventar i førerens innerste krets.¹⁰

Hans stadig økende ansvarsområder førte ham etter hvert nærmere de innerste politiske sirklene, og til å være en «apolitisk teknokrat» utviste han i stillingen som «overinspektør for byggingen av den nye rikshovedstaden», (Generalbauinspektor für die Reichshauptstadt), ifølge van der Vat overraskende stort talent for renkespillet som preget det nazistiske maktapparatet.¹¹ Som øverste ansvarlig for ombyggingen av Berlin var han direkte underlagt

⁷ Speer, 1970: Side 14

⁸ Joachim Fest, *Speer – The final verdict*, London 2002: Side 26-27

⁹ Dan van der Vat, *The life and lies of Albert Speer – The Good Nazi*, USA 1997: Side 38

¹⁰ Van der Vat, 1997: Side 48-68

¹¹ van der Vat, 1997: 90

Hitler, og på grunn av den diffuse ansvarsfordelingen som var et kjennemerke i det tredje riket, havnet han i konflikt med Berlins ordfører, Julius Lippert. Lippert opponerte mot Speers grandiose planer for den nye hovedstaden, og mente blant annet at de ville være umulig å finansiere. Speer svarte med å utmanøvrere Lippert, som havnet i unåde hos Hitler og ble avskjediget som ordfører.¹²

I februar 1942 døde Fritz Todt, minister for rustning og ammunisjon og leder for den massive Organisasjon Todt¹³, i en flyulykke. Hitler overrasket, ifølge Speer, alle med å utpeke sin unge arkitekt som hans etterfølger.¹⁴ Med sin bakgrunn som arkitekt var ikke Speer et opplagt valg til posisjonen, men Hitler var skeptisk overfor fagspesialister og hadde en tendens til å utpeke lekfolk til toppstillinger, så selv om utnevnelsen av Speer kanskje var uventet, var den slett ikke unik. Tidligere hadde Hitler blant annet utpekt den gamle vinselgeren Ribbentrop til utenriksminister og jagerpiloten Göring til sjef for fireårsplanen, og dermed store deler av den tyske økonomien.¹⁵ Van der Vat har i senere tid utfordret oppfatningen om at valget av Speer kom som en overraskelse, og viser til at Speers ansvarsområder som GBI hadde utviklet seg fra byplanlegging i Berlin, til også å inkludere arbeidsoppgaver i okkuperte områder som opprinnelig hadde ligget under Organisasjon Todt. Av den grunn hadde Speer en viss forventning om å få ta over etter Todt når tiden var inne.¹⁶

Fra 8. februar 1942 til Hitlers død den 30. april 1945 fungerte Albert Speer som øverste leder først for det tredje rikets produksjon av rustningsmateriell, og senere for så godt som hele den tyske industrien. I løpet av denne perioden opplevde tyskerne at krigslykken snudde, og vellykkede blitzkriegkampanjer ble byttet ut med tilbakeslag på alle frontavsnitt. I tillegg førte en stadig tiltagende alliert bombing av det tyske kjernelandet til store ødeleggelser i mange av byene og fabrikkene. Men til tross for bombede fabrikker og veier klarte den tyske industrien under Speers ledelse å pumpe ut stadig mer krigsmateriell. For eksempel var produksjonen av stridsvogner i 1943 250% høyere enn den var i 1941, selv om det var minimale endringer i ressurstildelingen og antall arbeidere.¹⁷ Som vi også skal se i senere kapitler, var henvisninger

¹² van der Vat, 1997: 91

¹³ Organisasjon Todt var blant annet ansvarlig for store konstruksjonsprosjekter som Atlanterhavsveggen, Autobahn,

¹⁴ Speer, 1970: Side 195, 197

¹⁵ Speer, 1970: 197

¹⁶ van der Vat, 1997: Side 108-109

¹⁷ Richard Overy, *War and Economy in the Third Reich*, New York 2002: Side 368

til slike imponerende resultater senere med på å befeste oppfatningen av Speer som en mirakelmann for den tyske økonomien.¹⁸

I den korte perioden mellom Hitlers selvmord og før han ble formelt arrestert av britiske styrker den 23. mai, fungerte Speer som minister for økonomi og produksjon under storadmiral Dönitz i den kortlivede Flensburgregjeringen. Ettersom store deler av Tyskland, Flensburg inkludert, på dette tidspunktet var okkupert av allierte styrker, var dette i praksis en regjering uten land, og den eneste politiske beslutningen av betydning som ble gjennomført av denne gruppen, var aksepten av en betingelsesløs kapitulasjon på alle fronter.¹⁹ I sine memoarer beskriver han de meningsløse kabinettmøtene som etterfulgte kapitulasjonen som absurde.²⁰ Den 15. mai fikk Speer et avbrekk i denne hverdagen, da han ble oppsøkt av en amerikaner som ønsket å vite om han ville bidra med informasjon til United States Strategic Bombing Surveys kartlegging av tysk industri og alliert bombing av denne. Speer godtok dette, og i løpet av de neste syv dagene snakket han med ulike representanter for USSBS, før han ble pågrepet av britiske soldater.²¹ Rapportene fra disse avhørene, er med å danne kildegrunlaget for denne oppgaven.

Etter arrestasjonen den 23. mai, ble han flyttet rundt mellom ulike fangeleirer i Luxembourg, Frankrike og Tyskland, før han ble internert i Nürnberg sammen med Göring, Hess og resten av nazitoppene som skulle stilles for retten der.²² Under rettergangen inntok Speer rollen som den apolitiske teknokraten som utførte jobben sin uten å beskjeftige seg med ideologiske anliggender eller byråkrati. Samtidig vedgikk Speer at han som en viktig del av det nazistiske lederskapet, aksepterte sin del av det kollektive ansvaret for grusomhetene Tyskland hadde gjort seg skyld i.²³ På grunn av den utstrakte bruken av tvangs- og slavearbeidere i den tyske industrien, ble han tiltalt og dømt for krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten, men i motsetning til Fritz Sauckel, som var ansvarlig for å skaffe Speers arbeidskraft, slapp han unna galgen og ble i stedet dømt til 20 års fengsel.²⁴

Ved midnatt mellom 30. september og 1. oktober 1966, nøyaktig 20 år etter dommens fall, ble Speer løslatt fra Spandau fengsel, og var en fri mann. Sammen med sin kone, Margarete

¹⁸ van der Vat, 1997: Side 226

¹⁹ van der Vat, 1997: Side 234

²⁰ Speer, 1970: Side 499

²¹ van der Vat, 1997: Side 235

²² van der Vat, 1997: Side 242

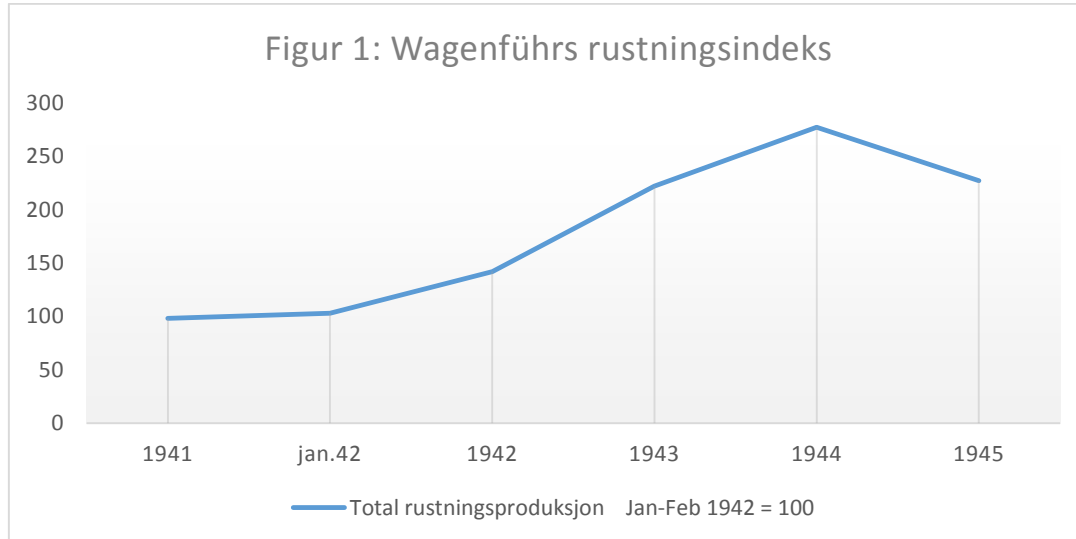
²³ van der Vat, 1997: Side 268-269, 288

²⁴ van der Vat, 1997: Side 281

Speer, levde han deretter et forholdsvis tilbaketrukket liv i sitt ungdomshjem i Heidelberg. Her ga han ut flere bøker om sitt liv, og stilte opp på en rekke intervjuer. Albert Speer døde i 1981.²⁵

Den tyske økonomien

Bakgrunnen for de ulike tilnærmingene til Albert Speer, stammer i stor grad fra industriens imponerende resultater under hans ledelse. Begrepene rustningsmirakel og produksjonsmirakel har begge blitt anvendt for å beskrive den økte produksjonen av vitalt materiell som fly, stridsvogner og ammunisjon, og mannen som gjerne har blitt gitt æren for denne fremgangen, er Albert Speer. Ved hjelp av en rekke tiltak, skal Speer angivelig ha stått i spissen for en strømlinjeforming av den tyske industrien og sørget for at produktiviteten «nådde nivåer som tidligere ble ansett som umulige».²⁶ For å legitimere denne oppfatningen, har historikerne i flere tiår hvilt argumentene sine på tallmateriale fra den tyske statistiker Rolf Wagenführ, og da spesielt hans rustningsindeks, som blant annet inkluderer produksjonen av fly, stridsvogner, ammunisjon og våpen.

Kilde: *The German Economy at War*, Alan Milward, side 192-193

Som det kommer frem av figur 1, stagnerte produksjonen av rustningsmateriell mellom 1941 og 1942, før den ble mangedoblet mellom 1942 og 1944. Mange historikere har brukt dette

²⁵ van der Vat, 1997: Side 325

²⁶ Overy, 2002: Side 374

som basis for å fremheve Speers suksess. Grafen viser gjennomsnittlige tall for alle undergrupper i rustningsproduksjonen, så den er ment som en indikator på den generelle utviklingen i produksjonen mellom 1941 og 1945. Selv om kjente historikere som Klein, Milward og Overy alle benytter disse tallene i sine bøker, er det forbundet flere utfordringer med dette materialet. Nyere publikasjoner har tatt opp dette, og det vil bli belyst i kapittel fem.

Kapittel 2 – Speer – en samarbeidsvillig fiende

Kildekritikk

En av historiefagets store utfordringer er hvordan man skal tilnærme seg sine kilder. Som historiker arbeider man gjerne både med primær- og sekundærkilder, og må ta hensyn til deres egenskaper i forskningsprosessen. Spørsmål som er sentrale i denne prosessen er hvorvidt en kilde er objektiv, om den er nøyaktig og ikke minst om den er troverdig. Ved å stille spørsmål som disse, ser man kildene i et kritisk lys og kan lettere fastslå kildenes egnethet.

Det er vanlig å skille mellom primære og sekundære kilder. En primærkilde er den kilden som ligger nærmest den delen av historien man studerer i tid og rom, mens sekundærkilder er ting som bygger på primærkildene eller kommer etter disse i tid og rom. Men hva som er tilgjengelig av primærkilder, og kvaliteten på disse, varierer stort innenfor historiefaget, og historikere som arbeider med eldre historie har naturlig nok et helt annet utgangspunkt enn de som tar for seg nyere historie. For eksempel vil det alltid være slik at mennesker går bort, og med det forsvinner også øyenvitnene til historien, de som faktisk var til stede når det skjedde. Det som blir igjen etter disse menneskene i form av dagbøker, brev, biografier og lignende, blir da det nærmeste historikere kommer denne delen av historien. Et dagsaktuelt eksempel på dette, er at menneskene som var involvert i den andre verdenskrig, både militære og sivile, nå blir færre og færre. Det betyr at førstehåndskildene til denne tidsperioden er i ferd med å forsvinne, og fremtidig forskning på andre verdenskrig vil da måtte baseres på nedtegnelser og andrehåndskilder. Historien mister da noe av den menneskelige «nærheten» man får med førstehåndskilder.

Knut Kjeldstadli poengterer at så lenge det er mulig, er primære kilder det mest ønskelige materialet å jobbe med, men at en ikke må gjøre dette til et absolutt krav.²⁷ En av årsakene til at det ofte er mer gunstig å arbeide med primærkilder enn sekundærkilder, er at materialet i de sistnevnte kan ha beveget seg gjennom mange ledd før det ender opp i sin endelige form, og at det da oppstår en risiko for at innholdet kan påvirkes i løpet av denne prosessen.

Et annet sentralt poeng som man må ta stilling til, er hvorvidt kilden viser tendens. Har opphavspersonen et ønske om at saken skal fremstilles på mest mulig objektiv måte, eller kan det tenkes at han/hun har en agenda eller motiv for å fremstille forholdene på den måten det ble gjort? Har personen for eksempel en fremtonet politisk tilhørighet, eller en personlig

²⁷ Knut Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, Oslo 1994: Side 170

interesser knyttet opp mot beskrevne saksforhold, er det viktig å være oppmerksom på dette. Det som kommer frem av kildematerialet behøver ikke være uriktig selv om kilden har tendens, men det gjør det nødvendig å utvise god kildekritisk sans. I slike tilfeller vil undersøkelser og sammenligninger av flere kilder, og da fortrinnsvis kilder med motsatt tendens, kunne bidra til å få frem sannhetsgehalten i kilden man er usikker på.²⁸ Dette er noe jeg kommer tilbake til senere i oppgaven, men på grunn av tidspresset de var under og kaoset etter krigen, er dette en utfordring med materialet fra USSBS. Deres arbeid fikk senere stor innflytelse på historiografien, blant annet Kaldor, Klein og Milward, og det viser at man må være oppmerksom på kildene man bruker.

Selv om tendens i seg selv ikke er diskvalifiserende for en kilde, kan det allikevel være med å influere kildens innhold i stor eller liten grad. I Albert Speers tilfelle, er det derfor høyst nødvendig å ta høyde for dens påvirkningskraft. Etter at han ble pågrepet av amerikanske styrker den 15. mai 1945, skulle Speer vise seg å være en av de alliertes aller rikeste kilder til informasjon om det Tredje Riket. I tillegg til å ha stor kunnskap om sitt departements arbeider og den tyske ledelsen generelt, viste Speer seg usedvanlig villig til å samarbeide med de allierte, og dele denne kunnskapen. Allerede i det første avhøret forbløffet Speer amerikanerne som satt på den andre siden av bordet med sin samarbeidsvillighet og detaljkunnskap.²⁹ Denne viljen til å samarbeide fortsatte helt frem til dommen falt i Nürnberg året etter. Der aksepterte han ansvar for de tyske handlingene under krigen, men holdt samtidig fast ved at hans rolle i naziledelsen ikke var politisk motivert. Hans jobb hadde vært å strukturere og effektivisere den tyske krigsproduksjonen, og han hevdet at han ikke kjente noe til krigsforbrytelsene som mange av hans medtiltalte sto bak.³⁰

Et spørsmål som dukker opp i lys av dette, er om Speers utsagn i avhør med de allierte virkelig var hundre prosent oppriktige, eller om han kan ha hatt egeninteresse av å svare som han gjorde. Speer hadde sittet som minister i et land som nettopp hadde kommet ut som taper i den største konflikten menneskeheten noensinne har opplevd, og hans videre skjebne lå nå i hendene på motstandere som, på lik linje med Tyskland, hadde lidd enorme tap som følge av denne krigen. I tillegg må man ta i betraktning at uten den store økningen i produksjon av krigsmateriell som ble realisert under hans ledelse, er det plausibelt at krigen kunne ha endt på

²⁸ Kjeldstadli 1994: Side 172

²⁹ National Archives and Records Administration, College Park, Maryland, USA. Record group 243, entry I-10 31, boks 1. «U. S. Strategic Bombing Survey, APO 413, Interview No. 11, May 15th»

³⁰ Fest, 2002: Side 8-9

et tidligere tidspunkt. Spørsmålet om Speer hadde en agenda, kommer opp i kapittel fem, hvor det blir sammenlignet med utsagn fra avhør.

Når det gjelder avhørene som United States Strategic Bombing Survey gjorde av Speer, hvilke var med på å danne kildegrunnet til deres senere rapporter, er det interessant å legge merke til at Speer på eget initiativ innledet den ene seansen med å opplyse om at all informasjon han valgte å gi fra seg, ble gitt helt betingelsesløst. For at ingen skulle få feil inntrykk av hans vilje til å samarbeide med USSBS, understreket han også at han ikke hadde et behov for, eller noen intensjon om, å sette seg selv i bedre lys med disse avhørene. De politiske aspektene ved det hele ville uansett bli behandlet av andre instanser, mente Speer.³¹ Ettersom USSBS' hovedoppgave var å innhente informasjon om effekten av den allierte bombing av Tyskland, slik at amerikanerne kunne benytte denne infoen i den pågående krigen mot Japan, dreier veldig mange av spørsmålene seg om tekniske anliggender.³² Svarene fra Speer preges gjennom alle avhørene av en utpreget detaljkunnskap og en tilsynelatende velvillighet til å dele sin kunnskap, men samtidig kan man ane en viss likegyldighet i svarene. Bare på spørsmål om bruken av utenlandsk arbeidskraft, som ble et viktig punkt i tiltalen mot ham i Nürnberg, og andre ømfintlige emner, får man inntrykk av at han forsøker å styre unna.

Avhør under spesielle omstendigheter

Som nevnt innledningsvis, baseres empirien i denne oppgaven på avhør av Albert Speer i tiden etter Tysklands kapitulasjon i mai 1945. I den første delen av dette kapittelet vil jeg se nærmere på innholdet i disse avhørene, og trekke frem elementer jeg mener er relevante i forhold til denne oppgavens problemstillinger. Informasjonen som kommer frem i dette kapittelet vil jeg deretter komme tilbake til i kapittel fire og fem, hvor det blir drøftet i lys av problemstillingene.

I de kaotiske maidagene som etterfulgte slaget om Berlin og Hitlers selvmord i førerbunkeren, var den tyske veien videre uklar, og gamle partitopper forsøkte å posisjonere seg i maktvakuemet som oppstod etter at den eneveldige føreren gjennom mange år var død. Ettersom det, for de fleste, var klart at krigen definitivt var tapt, handlet innsatsen til blant annet Himmler mest om å fremstille seg selv som uunnværlig i gjenoppbyggingen av Europa

³¹ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «*Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer*», 19. Mai 1945

³² Gitta Sereny, *Albert Speer och sanningen*, Stockholm 1997: Side 591

og redde sitt eget skinn.³³ Selv om Himmler var lederen for det en gang så mektige SS, og hadde vært en trofast partimann, var det storadmiral Dönitz som ble utnevnt av Hitler til å lede Tyskland etter ham.³⁴ Speer var en del av den nye regjeringen som ble formet i Flensburg, men ifølge ham selv var dette et foretak som etter kapitulasjonen ikke hadde noen reell makt å utøve. Britene hadde tatt kontroll over store deler av Flensburg, og dagene gikk med til å diskutere trivialiteter som hvorvidt de skulle opprette en ministerpost for kirken eller ikke.³⁵

Midt oppe i dette ble Speer kontaktet av en amerikansk offiser som lurte på om han var interessert i å bidra med informasjon om virkningene av den allierte bombingene. Dette godtok Speer, og den 15. mai møtte han med representanter fra United States Bombing Survey for å snakke om emnet.³⁶ USSBS var en ekspertgruppe som skulle undersøke den allierte bombingens effekt på tysk produksjon og moral, samt hvordan den tyske økonomien hadde vært under krigen. Av den grunn var de svært interessert i å avhøre nøkkelpersoner innenfor disse sektorene, og studere eventuelle arkivmaterialer som fortsatt fantes. Deres sluttrapport er derfor bygget opp rundt informasjon fra avhør og Wagenfürs statistikker.³⁷ Selv om dette blir omtalt som avhør, både i rapportene derfra og i litteraturen senere, var Speer på dette tidspunktet formelt sett ikke arrestert og hans deltakelse var frivillig. I avhørsrapporten har amerikanerne notert at Speer «viste seg ekstremt samarbeidsvillig» og han blir karakterisert som «en mann med særdeles uvanlige evner(..)». ³⁸ Speer selv noterte på sin side at møtene var preget av en kameratslig tone og at den amerikanske general Anderson takket ham «på høfligste måte» for å stille opp.³⁹ Det gode samarbeidet førte til at USSBS i de påfølgende dagene gjennomførte syv slike avhørsseanser av Speer, hvor de fikk store mengder informasjon om den tyske krigsøkonomien.

USSBS' innledende avhør av Speer holdt frem helt til britene okkuperte hele Flensburg og arresterte ham og de fleste andre medlemmene av Flensburgregjeringen den 23. mai. Etter dette var det slutt på den relative friheten de hadde nytt, og Speer ble nå holdt som fange ved en rekke ulike steder før han i oktober ble flyttet til Nürnberg i forkant av rettsaken som skulle

³³ Speer, 1970: side 486

³⁴ Speer, 1970: Side 487

³⁵ Speer, 1970: Side 497-498

³⁶ Speer, 1970: Side 499

³⁷ Alan Milward, *The German Economy at war*, London 1965: Side 5; Sereny, 1997: Side 591

³⁸ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «U. S. Strategic Bombing Survey, APO 413, Interview No. 11, May 15th»

³⁹ Speer, 1970: Side 499-500

avholdes der.⁴⁰ I løpet av denne transittperioden mellom mai og oktober ble han avhørt om tekniske anliggender hele 76 ganger av ulike allierte organer.⁴¹ Dette vitner om at de allierte anså Speer som en svært verdifull kilde til informasjon.

Avhørenes innhold

I det følgende segmentet vil jeg gå inn på relevante utdrag fra de nevnte avhørene av Speer, og redegjøre for disse. Mange av disse avhørene fokuserer mye på effektene av den allierte bombingene og tekniske spørsmål om fabrikker og maskiner, og er derfor ikke helt relevante for denne oppgaven.

15. mai – USSBS

Avhøret av Speer den 15. mai er relativt overfladisk sammenlignet med de påfølgende avhørene. Avhørsrapporten i seg selv skiller seg også fra de øvrige rapportene i denne avhørsrekken ved at den er skrevet i sammendragsform, mens de andre er skrevet som fullstendige referater. Den første dagen dreier de hovedsakelig inn på spørsmål om hvor USSBS kan finne mer materiale som kan være nyttig i deres arbeid med å kartlegge den tyske økonomien. Speer ga her utfyllende opplysninger om både personer og arkiver som kunne være av interesse for komiteens arbeid.⁴²

Videre ble Speer utspurt om den allierte bombingens virkninger. Her kommenterer han blant annet at den målrettede bombingene av kulelagerindustrien i 1943 var ødeleggende, men at den ikke førte til en avgjørende nedgang i produksjonen av annet militært materiell. Dette på grunn av hurtige rasjonaliseringstiltak, som for eksempel forandringer i produksjonen av motorer. Ved å gjøre endringer i fremstillingsprosessen kunne fabrikkene senke forbruket av kulelager i motorer med inntil 30%, og på den måten unngå å havne i en situasjon hvor det var knapphet på slike.⁴³

Til slutt påpekes det at samarbeidet mellom Speer og lederne for våpengrenene fungerte utmerket, og at Speers beslutninger om råvarefordeling og planlagt produksjon ble akseptert

⁴⁰ Speer, 1970: Side 500-509

⁴¹ Richard Overy, *Interrogations: The Nazi elite in Allied hands 1945*, USA 2001. Side: 81

⁴² NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «U. S. Strategic Bombing Survey, APO 413, Interview No. 11, May 15th»

⁴³ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «U. S. Strategic Bombing Survey, APO 413, Interview No. 11, May 15th»

uten innvendinger. Speers handlingsfrihet førte til at militæret fikk stabile prediksjoner på fremtidige våpenleveranser, som de kunne bruke i planleggingen av sine operasjoner.⁴⁴

17. mai – USSBS

I det påfølgende avhøret utdypet Speer sin rolle innen planlegging og fordelingen av råmaterialer, og kritiserte modellen som ble brukt før han tiltrådte som minister. Tidligere ble våpengrenenes krav til råmaterialer utformet separat og uten noen overordnet styring, før de ble oversendt general Georg Thomas, som var leder for rustningskontoret i OKW.⁴⁵ En kultur hvor hver forespørsel om råmaterialer skulle overgå den forrige hadde utviklet seg, og til slutt hadde ikke kravene lenger rot i virkeligheten. Den endelige fordelingen var det så økonomidepartementet⁴⁶ som sto for.⁴⁷ Etter at han tok over som rustningsminister reformerte Speer dette rotete systemet, og sørget for at de viktigste fordelingsspørsmålene ble overlatt ham personlig. Kulturen med oppblåste krav ble også slått ned på, og med mer korrekt data kunne Speeradministrasjonen planlegge fremtidig produksjon med mye større presisjon.⁴⁸

En av endringene som ble gjort tidlig av Speer var å omdirigere flyten av jern og stål, to av industriens viktigste råvarer, slik at rustningsindustriens andel ble nær fordoblet, fra 30-40% til 60% av den totale tilgangen.⁴⁹ Det betød en drastisk nedgang for blant annet produksjonen av forbruksvarer, som Speer hevdet at det ville vært umulig å kutte ytterligere. Etterspørselen etter slike varer var stor på grunn av ødeleggelsene som fulgte etter terrorbombingen av tyske byer, og selv om moralen blant folket ifølge Speer ikke ble knust av disse bombetoktene, led de av stor mangel på blant annet ovner for å holde varmen i de midlertidige hjemmene sine.⁵⁰

Senere i avhøret ble fokuset rettet mot arbeidskraft, og den akutte mangelen på denne. Som følge av den omfattende verneplikten mistet industrien store mengder arbeidskraft til de militære styrkene, og mangelen på tilstrekkelig bemanning var derfor et konstant problem for Speer.⁵¹ På spørsmål om den kvinnelige andelen av arbeidsstyrken og kvaliteten på denne, svarte Speer at kvaliteten på arbeidet deres var vel så godt som det hos deres mannlige

⁴⁴ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «U. S. Strategic Bombing Survey, APO 413, Interview No. 11, May 15th»

⁴⁵ OKW: Oberkommando der Wehrmacht, instans som skulle ha oversyn over de tre tyske våpengrener.

⁴⁶ Ministry of economics

⁴⁷ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer», 17. mai 1945

⁴⁸ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer», 17. mai 1945

⁴⁹ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer», 17. mai 1945

⁵⁰ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer», 17. mai 1945

⁵¹ Speer, 1970: Side 220

kolleger. Dette gjaldt imidlertid bare importert kvinnelig arbeidskraft fra sovjetiske områder, da sysselsettingsgraden blant tyske kvinner var lavere enn den hadde vært under den første verdenskrigen, og derfor ikke kunne sammenlignes med den mannlige sysselsettingen. Speer understreket at han mente dette var et alvorlig feilsteg, og at kvinnene ville ha vært en stor ressurs for den tyske industrien.⁵² Som jeg skal gå nærmere inn på i kapittel fire, er dette en interessant bemerkning i forhold til hva blant andre Overy og Tooze har skrevet i ettertid.

Videre forklarte Speer at han lå i konstant konflikt med Fritz Sauckel, som hadde det øverste ansvaret for fordeling av tilgjengelig arbeidskraft, om hvordan arbeiderne skulle fordeles.⁵³ I et forsøk på å løse problemet med arbeidskraft, inngikk Speer i 1943 en avtale med sin kollega fra de okkuperte områdene i Frankrike, Jean Bichelonne, som hadde to hovedpunkter. For det første skulle produksjonen av en lang rekke forbrukervarer, som for eksempel sko og tekstiler, flyttes fra tyske fabrikker til franske fabrikker, og for det andre skulle franske arbeidere i slike industrier beskyttes mot tvangsflytting til Tyskland. På den måten fikk Speer frigjort tysk arbeidskraft og fabrikkareal til produksjon av rustningsartikler, noe som han også påpekte at ga bedre resultater enn alternativet, som ville vært å tvangsimportere utenlandsk arbeidskraft.⁵⁴

18. Mai 1945 – USSBS

Det overordnede temaet i det tredje avhøret er den tyske flyindustrien. Speer forklarte at før hans ministerperiode, var denne industrien preget av dårlig organisering og et stort antall programendringer. Dette gjaldt for eksempel modifisering av flytyper og hvilke flytyper som var prioritert. For at et nytt program skal fungere optimalt, i forhold til produksjonsrutiner og kapasitet, må det opprettholdes i minst ett år, ellers vil enhver endring føre til en nedgang. De hyppige endringene gjorde at effektiviteten lå langt under ønsket nivå, og Speer kalte det hele en tragedie.⁵⁵ Han viste for eksempel til fabrikken Ostmarkwerke, som på tross av sin betydelige størrelse ikke fikk produsert en eneste motor på flere år.⁵⁶

Misforholdet mellom det på papiret store antallet produserte fly og tyskernes operative luftstyrker, var noe amerikanerne undret seg over. Eksempelvis viste de tyske statistikkene at

⁵² NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «*Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer*», 17. mai 1945

⁵³ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «*Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer*», 17. mai 1945

⁵⁴ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «*Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer*», 17. mai 1945

⁵⁵ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «*Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer*», 18. mai 1945

⁵⁶ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «*Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer*», 18. mai 1945

det i juni 1944 ble produsert hele 1664 jagerfly, mens Luftwaffe ikke kunne mønstre mer enn rundt 500 fly på vestfronten. Speer forklarte at dette i stor grad skyldtes at en betydelig andel av flyene ble ødelagt på bakken eller i transitt til fronten. Anslagsvis var det snakk om minst 25% av flyene, men sannsynligvis enda mer. Av den grunn bør man anse slike produksjonstill som oppblåste, da de inkluderer en stor andel materiell som ikke kom særlig lenger enn fabrikkportene.⁵⁷ I senere avhør kommenterte Speer flere ganger at han helt fra 1942 hadde jobbet for å kutte produksjonen av bombefly til fordel for jagerfly, men at både Göring og Hitler av ulike årsaker hadde motsatt seg dette.⁵⁸ Da denne omprioriteringen endelig fant sted i 1944, fikk de økt antallet produserte fly betraktelig. Blant annet ettersom et jagerfly bare behøver en motor, mens bombeflyene trenger fire.⁵⁹ Men på tross av denne endringen og økte produksjonen, ble altså ikke Luftwaffes operative styrke forsterket.

Rasjonalisering av industrien ble også berørt i dette avhøret, og Speer forklarte hvorfor det var nødvendig å gjøre endringer. I tiden før han tiltrådte som minister opererte industrien med såkalte «cost plus-kontrakter». Meget forenklet fungerte disse ved at prisen en fabrikk fikk betalt for et produkt, var avhengig av hvor lang tid det tok å produsere det bestemte produktet. Prisen inkluderte fabrikkens produksjonskostnader, pluss et påslag oppå disse som utgjorde fabrikkens fortjeneste. Et slikt system ga ikke fabrikkene noen insentiver for å effektivisere sin produksjon, da de fikk større overskudd når de brukte flere arbeidstimer. For å få bukt med dette hevdet Speer at nye kontraktstyper ble innført i begynnelsen av hans tid som minister. Med den nye kontraktstypen fikk industrien betaling ut fra faste satser, slik at deres overskudd økte i takt med effektiviteten. Han presiserte at industrien ikke ble tvunget til å godta de nye betingelsene, men at de som gjorde det også fikk goder som for eksempel store skatteletter. Derfor valgte majoriteten å gjøre det.⁶⁰

20. mai 1945 – USSBS

I dette avhøret ble mange ulike emner berørt, og de brukte mye tid på å diskutere virkningen av bombeangrep på oljeraffinerier, kraftverk og kulelagerindustrien. Speer trakk frem at angrepene mot fabrikkene som produserte kulelagre var særlig utfordrende, da et lite antall fabrikker sto for den store majoriteten av produksjonen. Et bombetokt over Schweinfurt i

⁵⁷ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «*Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer*», 18. mai 1945

⁵⁸ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «*Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer*», 19. mai 1945

⁵⁹ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «*Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer*», 18. mai 1945

⁶⁰ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «*Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer*», 18. mai 1945

august 1943 tok tyskerne på senga, og førte nesten til fullstendig stopp i produksjonen.⁶¹ Dette var et stort problem fordi kulelagre var helt essensielle i produksjonen av både fly og stridsvogner, og ifølge Speer fantes det nesten ikke reserver. Som et resultat av denne nestenkatastrofen, satte Speer i gang en rasjonalisering av bruken av kulelagre, og det lyktes å kutte forbruket med så mye som 70% i enkelte tilfeller.⁶²

Amerikanerne uttrykte også at de var forbauset over det faktum at viktige industrier kun sysselsatte arbeidsstyrken sin i ett skift, i stedet for å innføre et kvelds/nattskift for å øke produktiviteten sin, slik det hadde gjort i USA. Speer forklarer dette med at de slet med flaskehalsen i deres maskinverktøy, og at innføringen av et skift nummer to ikke ville føre til noen økning, da maskinverktøyene deres allerede opererte på full kapasitet.⁶³

21. mai 1945 – USSBS

Dette er et avhør som i hovedsak tar for seg ulike aspekter ved nazistenes fryktede V-våpen, inkludert teknisk informasjon, utvikling og produksjonsmetoder. De fleste diskusjonene er derfor mindre relevante for denne oppgaven, men de dreier inn på et par områder som jeg mener bør trekkes frem. På grunn av usikkerhet rundt noe av tallmaterialet i «boken»⁶⁴, ønsket amerikanerne å få fastslått påliteligheten til dette. De hadde fått inntrykk av at noen av statistikkene kunne være manipulert, men Speer avfeide dette, og slo fast at man kunne stole på disse tallene.⁶⁵

De kommer også inn igjen på spørsmålet om lav sysselsetting av kvinner, og da spesielt innenfor rustningsindustrien. Han utdyper her det han sa i avhøret fra 17. mai, om hvorfor blant andre Sauckel og Hitler beskyttet kvinner mot en bredere mobilisering. Det var enighet om at en slik mobilisering, og den økte byrden den ville medføre for kvinnen, ville være svært skadelig for moralen blant kvinnene. Svekkelse av moralen på hjemmefronten var noe som potensielt kunne skape motstand mot regimet, og de motsatte seg derfor Speers forsøk på å utnytte kvinnelig arbeidskraft i større grad.⁶⁶

⁶¹ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «*Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer*», 20. mai 1945

⁶² NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «*Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer*», 20. mai 1945

⁶³ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «*Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer*», 20. mai 1945

⁶⁴ Avhøreren referer bare til en bok uten tittel, men dette er trolig et utkast til Rolf Wagenführs bok som behandlet den tyske industriens resultater under krigen. Scherner & Streb 2015: Side 1

⁶⁵ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «*Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer*», 21. mai 1945

⁶⁶ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «*Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer*», 21. mai 1945

Kapittel 3 – En tydelig historiografisk utvikling

Det tyske rustningsmirakelet – en ensporet diskurs?

I dette segmentet har jeg valgt å dele inn den eksisterende litteraturen i to ulike kategorier, den «tradisjonelle» og den «revisjonistiske». Bakgrunnen for denne inndelingen er at historiografien i lang tid fulgte mer eller mindre den samme diskursen. Historikerne diskuterte naturligvis ulike elementer, men det var en utbredt enighet blant de fleste om at Albert Speer var drivkraften bak det tyske «rustningsmirakelet». Innenfor den tradisjonelle litteraturen finner vi historikere og økonomer som Burton H. Klein, Nicholas Kaldor, Alan Milward og Richard Overy. Deres publikasjoner har vært blant de mest toneangivende innenfor temaet tysk krigsøkonomi i mange tiår, og de har fellestrekk som gjør de interessante å sammenligne. I senere tid har imidlertid et økende antall historikere utfordret dette synet, og kritisert de tradisjonelle historikerne for å mangle bevis som kan støtte sine teorier. Under vil jeg se nærmere på utvalgte forfattere som jeg mener er sentrale i disse diskusjonene, og gjøre rede for deres teorier.

Nicholas Kaldor

Den prisbelønnede britiske økonomen Nicholas Kaldor publiserte i 1946 artikkelen «*The German War economy*» hvor han analyserte den tyske krigsøkonomien i grove trekk. Kaldor hadde vært en del av den amerikanske ekspertgruppen United States Strategic Bombing Survey (USSBS). Materialet som presenteres i hans artikkel stammer derfor i all hovedsak fra tiden hvor han jobbet for USSBS.⁶⁷ Ifølge Kaldor var de allierte av den oppfatning at tyskerne hadde kjempet en «total krig» med en fullmobilisert krigsøkonomi, men Tyskland hadde ikke gjort noen innsats for å få maksimalt ut av sitt «krigspotensiale», så denne oppfatningen viste seg å ikke stemme.⁶⁸

«Krigspotensialet» er et begrep han bruker for å beskrive et lands maksimale produksjon når faktorer som ressurser, arbeidskraft og administrasjon er tilpasset krigens krav, og han bruker dette som sammenligningsgrunnlag for å måle effektiviteten til den tyske krigsproduksjonen.⁶⁹ I artikkelen analyserer Kaldor disse faktorene en etter en, og sammenligner de med tilsvarende forhold i de allierte landene. I sin analyse av den tyske

⁶⁷ Nicholas Kaldor, *The German War Economy*, artikkel i *The review of Economic Studies*, vol. 13, no. 1», 1946: Side 33

⁶⁸ Kaldor, 1946: Side 33

⁶⁹ Kaldor, 1946: Side 34

arbeidskraften kommer han frem til at Tyskland på grunn av sin innstilling om å kjempe en mer begrenset krig, ikke gjennomførte en omfattende mobilisering av arbeidskraften.⁷⁰ For eksempel økte sysselsettingen i rustningsrelaterte industrier i Storbritannia med over 68% mellom 1939 og 1943, mens tallene for Tyskland viser en mye mer beskjeden økning på 18%. Samtidig sank antallet arbeidere i forbrukerindustrier og servicenæringer mer i Storbritannia enn i Tyskland. Blant annet sank antallet private tjenestefolk med to tredjedeler i Storbritannia, mens man i Tyskland kun så en meget moderat nedgang.⁷¹ Videre trakk han frem at antallet kvinner i arbeid var nær konstant gjennom hele krigen, i motsetning til i Storbritannia og USA hvor det økte.⁷² Men ettersom Kaldor mente at utvidelsen av rustningssektoren måtte foregå gradvis, utgjorde ikke dette en begrensning på den tyske produksjonen, da den ikke var moden for å utnytte mer arbeidskraft på dette tidspunktet.⁷³

Hitlers ønske om en rustning i bredden, hvor fokuset lå på ferdig produsert krigsmateriell og rask militær beredskap, samtidig som befolkningens levestandard skulle økes, trumfet ifølge Kaldor militærets egne ønske om en rustning i dybden. Der Hitlers visjoner i utgangspunktet bare skapte rom for begrensede krigssituasjoner, ønsket militærstyrkene selv å forberede seg på alle scenarioer, også en eventuell storkrig hvor kravene til produksjon og råmaterialer var mye større.⁷⁴ På grunn av den tyske blitzkriegens suksess i Polen, Frankrike og Norge ble Hitlers strategi videreført, noe som skulle vise seg å få katastrofale konsekvenser da tyskerne møtte motstand i Russland og ved USAs inntreden i krigen mot slutten av 1941. For å kunne fortsette krigføringen i den skalaen som nå var nødvendig, måtte produksjonen rasjonaliseres, og ifølge Kaldor var det Albert Speer, utnevnt til minister for rustning og ammunisjon i februar 1942, som var mannen som sto i spissen for denne rasjonaliseringen.⁷⁵ Kaldor var så imponert av Speers resultater at han noterte at;

Speer's administration in the course of the following two-and-a-half years was the single great success which the German war economy can record, and the only one that will retain a more than historical interest.⁷⁶

⁷⁰ Kaldor, 1946: Side 41

⁷¹ Kaldor, 1946: Side 40-41

⁷² Kaldor, 1946: Side 39

⁷³ Kaldor, 1946: Side 42

⁷⁴ Kaldor, 1946: Side 47

⁷⁵ Kaldor, 1946: Side 48

⁷⁶ Kaldor, 1946: Side 48

Burton H. Klein

Burton H. Klein var en anerkjent amerikansk økonom som blant annet tjenestegjorde i ekspertgruppen United States Strategic Bombing Survey (USSBS) under krigen og senere jobbet ved Harvard. Hans arbeid i Tyskland dannet bakteppe for boken «*Germany's economic preparations for war*» som kom ut i 1959. Som tittelen antyder, fokuserer Klein i denne boken mest på det tyske forberedelsesarbeidet som ble gjort i årene som ledet opp til krigsutbruddet, men han dreier også inn på årene Speer var rustningsminister. En stor andel av bokens innhold baseres på kildemateriale fra USSBS sitt arbeid i Tyskland, inkludert avhør av tyske ledere og USSBS' omfattende rapport «*Effects of strategic bombing*», som igjen er bygget på avhør av tyske toppledere.⁷⁷

For å forklare den tyske krigsøkonomiens spesielle utvikling, lanserte Klein i denne boken en teori som senere har blitt kjent som blitzkriegteorien. Denne teorien er knyttet tett sammen med den militære blitzkriegstrategien, som tyskerne hadde benyttet med stor suksess i Polen og Frankrike i krigens tidlige fase. Med bakgrunn i denne doktrinens suksess, ble også fremtidige operasjoner planlagt på samme måte.⁷⁸ Ved hjelp av mer begrensede, men overveldende operasjoner skulle Tyskland vinne krigen uten innblanding fra de allierte. I tillegg til å være en effektiv måte å føre krig på, ville dette tillate nazistene å opprettholde en bare delvis mobilisert økonomi.⁷⁹ For Hitler var dette en meget viktig sak av flere årsaker.

For det første var en av nasjonalsosialistenes viktigste kampsaker at levestandarden for rikets innbyggere skulle økes, noe som eksempelvis kan illustreres med Kraft durch Freude-programmet. Et program som blant annet gjorde det mulig å reise på ferie for millioner av tyskere, som aldri tidligere hadde hatt denne muligheten. Høyere levestandard betyr også økt forbruk, noe som igjen krever et visst produksjonsnivå av forbruksvarer. Å ofre kapasitet i forbruckerindustriene til fordel for rustning, ville derfor bryte med Hitlers prinsipper om økt levestandard for befolkningen. For det andre hadde nazistenes propaganda gjennom hele 1930-tallet slått fast at kvinnenes plass i samfunnet var i hjemmet, hvor hun skulle stelle huset og oppdra barna. Til slutt kommer regimets enorme offentlige byggeprosjekter, som for eksempel utbyggingen av Autobahn og partibygninger.⁸⁰ Klein trekker derfor frem at siden en mobilisering av rustningsindustrien ville ha gått på bekostning av noen av nazistenes viktigste

⁷⁷ United States Strategic Bombing Survey, *Effects of the Strategic bombing on the German War Economy*, 1945. Side 15

⁷⁸ Burton H. Klein, *Germany's economic preparations for war*, Massachusetts 1959: Side 183, 189

⁷⁹ Klein, 1959: Side 186

⁸⁰ Klein, 1959: Side 200-201

fanesaker, var dette noe Hitler var villig til å strekke seg langt for å unngå. Dette understreker han tydelig med Hitlers motvilje til å skrive ut kvinner til å arbeide i fabrikkene og det faktum at Hitler på høsten både i 1940 og 1941 beordret en økning i sivil produksjon, og en ditto senkning av krigsproduksjonen.⁸¹

Det som ifølge Klein var vendepunktet i tyskernes økonomiske politikk, var det katastrofale nederlaget ved Stalingrad i 1943. Ikke bare mistet de der minst en halv million soldater, men de materielle tapene var også svært kritiske. Klein opererer med tall som tilsier at tyskerne mistet materiell som tilsvarer 45 fullt utrustede divisjoner, inkludert fly, stridsvogner og kanoner. I tillegg til tapene ved Stalingrad ble den allierte terrorbombingen for alvor intensivert, og Tysklands nest største by, Hamburg, var blant byene som ble lagt i ruiner.⁸² Hitler innså på dette tidspunktet at en tysk seier ikke lenger kunne komme gjennom en lynkrig som tillot industrien å kjøre på lavgir. For å kunne fortsette krigføringen måtte disse tapene erstattes snarest mulig, og rustningsminister Speer fikk endelig støtte til å iverksette tiltak for å mobilisere økonomien.⁸³

Med dette som grunnlag, argumenterer Klein for at de relativt lave produksjonstallene fra krigsindustrien frem til 1942/43, stammer fra en bevisst politikk om å undermobilisere rustningsindustrien for å opprettholde kapasiteten til industriene som produserte forbruksvarer for den tyske sivilbefolkningen. En endring i denne tilnærmingen kom ikke før de tyske styrkene var påført kostbare nederlag i 1943. For å effektivisere den tyske industrien reformerte Speer systemet som styrte råmateriale-distribusjonen, slik at systemet med «prioriterte» og «ikke-prioriterte» prosjekter ble erstattet med et kvoteringsystem som sørget for en mer effektiv utnyttelse av materialene.⁸⁴⁸⁵ Klein trekker også frem Speers rasjonaliseringstiltak, blant annet standardisering av typer og modeller, som spesielt effektive.⁸⁶ Ifølge Klein var altså hendelsene på slagmarken i 1943 de utløsende årsakene til endringen i tyskernes økonomiske politikk, mens Albert Speer var hjernen og drivkraften bak de imponerende forbedringene i krigens siste år.⁸⁷

⁸¹ Klein, 1959: Side 201

⁸² Klein, 1959: Side 203-204

⁸³ Klein, 1959: Side 236

⁸⁴ Klein, 1959: Side 55

⁸⁵ Klein, 1959: Side 222

⁸⁶ Klein, 1959: Side 221

⁸⁷ Klein, 1959: Side 236

Alan Milward

Seks år etter at Burton H. Klein ga ut «Germany's economic preparations for war», kom den britiske historikeren Alan Milwards bok «The German economy at war». Milward ønsket å utforske den tyske krigsøkonomien gjennom å se på kilder som frem til da hadde vært lite undersøkt, blant annet upublisert materiale fra det tyske rustningsministeriet. Allikevel drar også han slutninger basert på blant annet Wagenführs rustningsindeks og rapporter/avhør av Speer. I boken kommer det innledningsvis frem at Milward også støtter Kleins teori om en tysk blitzkriegøkonomi.⁸⁸ Han utdyper at en slik økonomisk satsning passet nasjonalsosialistene godt, ettersom den speilet deres fragmenterte administrasjonssystem. Med dette mener han at styringen ble overlatt til ulike organer og undergrupper, med liten eller ingen overordnet kontroll. Et system som dette gjorde det vanskelig å mobilisere og rasjonalisere økonomien, da den besto av grupper som gjerne hadde sprikende interesser.⁸⁹ Videre poengterer Milward at Tysklands begrensede ressurser også påvirket den økonomiske politikken. Han peker spesielt på at mangelen på vitale metaller og olje gjorde langvarig krigføring svært vanskelig, men at ressursnivåene allikevel var høye nok til å tillate kortere perioder med krigføring.⁹⁰ Så lenge tyskerne holdt seg utenfor en langvarig krig, ville altså blitzkriegøkonomiens fordeler overskygge dens vitale mangler. Dette forklarte også den lave graden av mobilisering i forhold til for eksempel den britiske økonomien, og så lenge blitzkrieg fungerte var det ingen grunn til å legge om til en full krigsøkonomi.⁹¹

Milward er altså enig med Klein i at blitzkriegøkonomien var en bevisst tilnærming fra tyskernes side, som tillot en satsning i den militære industrisektoren uten at det skulle gå på bekostning av den produksjonen for sivilbefolkningen. En strategi som populært ble kalt «guns and butter».⁹² Punktet som skaper uenighet mellom de to, er spørsmålet om når Tyskland la bort denne politikken. Som vi har sett var Burton H. Klein av den oppfatning at vendepunktet kom etter Stalingrad og intensivt bombing av tyske byer så sent som i 1943, og at det dermed kom alt for sent til å endre krigens utfall. Milward tilbakeviser dette og plasserer vendepunktet hele to år tidligere, etter tyskernes nederlag ved Rostov i november 1941.⁹³ Han viser blant annet til et førerdirektiv fra 3. desember det året, hvor Hitler

⁸⁸ Milward, 1965: Side 9

⁸⁹ Milward, 1965: Side 10

⁹⁰ Milward, 1965: Side 13

⁹¹ Milward, 1965: Side 28

⁹² Milward, 1965: 12

⁹³ Milward, 1965: 45 og 56

understreket at fremtidige hendelser kom til å kreve en rasjonalisering av industrien.⁹⁴ Etter dette begynte en prosess hvor Hitler gradvis gikk bort fra blitzkriegøkonomien, og Tyskland etter hvert søkte mot en storskala krigsøkonomi.

Dette betyr også at Milward ikke krediterer Speer for mange av rasjonaliseringstiltakene som ble innført. I stedet peker han på at grunnlaget og forarbeidet for disse ble lagt av hans forgjenger, Fritz Todt, men at resultatene først materialiserte seg under Speer.⁹⁵ Det Milward mener er Speers viktigste bidrag, er at han klarte å samle styringen av den tyske økonomien under sin posisjon som rustningsminister. Omstruktureringen av rustningsministeriet var viktig, ettersom systemet for styring av den tyske produksjonen var fragmentert og manglet sentralstyring. Et av tiltakene Speer satte i gang, var opprettelsen av et organ kalt Zentrale Planung i april 1942. Dette var et organ som var underlagt Speers kontroll, og det ble blant annet brukt til å kontrollere fordelingen av råmaterialer til industrien.⁹⁶ Uten denne overordnede komitéen ville det vært svært vanskelig for Speer å koordinere en felles politikk og styre de mektige industriforetakene, men med komitéen hadde han altså fått et viktig verktøy.

Richard Overy

Richard Overy er en annen historiker som har skrevet mye om andre verdenskrig, Tyskland og tysk krigsøkonomi. I boken «War and economy in the Third Reich», utgitt i 1994, utfordrer Overy den gamle blitzkriegteorien, og mener Kaldors, Kleins og Milwards argumenter ikke samsvarer med kildematerialet.⁹⁷ Spesielt kritisk er Overy til materialet fra USSBS, som han ser på som til dels ufullstendig og lite presist.⁹⁸ Han peker blant annet på at komiteens arbeid var under et sterkt tidspress og at den derfor kunne trekke forhastede konklusjoner. Et eksempel på dette er tallene som viser at produksjonen av krigsmateriell lå på et lavt nivå i årene 1939-1942, samtidig som produksjonen av forbrukervarer forholdt seg ganske høy i den samme perioden. Men etter 1942 ble denne situasjonen snudd om, og våpenproduksjonen skjøt i været, samtidig som det var en markant nedgang i produksjonen av forbrukervarer. USSBS konkluderte derfor med at den tyske økonomien ikke var fullt mobilisert før rundt 1942, og dette dannet fundamentet for det som siden ble kjent som

⁹⁴ Milward, 1965: Side 65

⁹⁵ Milward, 1965: Side 70

⁹⁶ Milward, 1965: 83

⁹⁷ Overy, 2002: Side 26, 260-261

⁹⁸ Overy, 2002: Side 27

blitzkriegteorien. Med denne kritikken av andre historikers kildegrunnlag som bakteppe, legger Overy frem argumenter som stiller spørsmål ved den etablerte blitzkriegteorien, samtidig som han presenterer en ny teori som søker å forklare utviklingen i den tyske krigsøkonomien. I stedet for å basere seg på det mye brukte materialet fra USSBS, analyserte Overy blant annet en mengde kilder fra 1930- og 1940-tallet. Dette materialet inkluderer primærkilder som statistikker fra tysk industri og Rolf Wagenführ, samt brev, møtereferater og andre originaldokumenter fra naziperioden. Dette hentet han fra arkiver i både Storbritannia, USA og Tyskland.

Et av argumentene som Klein og Milward benyttet seg av, var at levestandarden for den tyske befolkningen, samt produksjonen av forbruksvarer ikke falt nevneverdig før tyskerne gikk bort fra blitzkriegdoktrinen i 1941 (Milward) eller 1943 (Klein), og la om til full krigsmobilisering.⁹⁹ Dette harmonerte med Hitlers tidligere nevnte ideologiske oppfatninger om at nasjonalsosialismen skulle sørge for høy levestandard for folk flest.¹⁰⁰ Overy kritiserer denne tilnærmingen av flere årsaker. For det første peker han på at særlig Milward foretrekker å bruke samlet produksjon og konsumering av forbrukervarer i sine studier. Med tanke på at Tysklands innbyggertall økte fra 69 millioner i 1938, til 92 millioner i løpet av 1940, vil en slik tilnærming kunne vise en tregere nedgang i forbruk enn det den i virkeligheten var. Ved å se på faktisk forbruk i stedet for produksjon, og bruke tallmateriale som viser forbruk per innbygger i stedet for samlet, mener Overy å kunne slå tilbake grunnlaget for blitzkriegteorien.¹⁰¹ Interessant nok benytter han Kleins egne tall for å vise at det største fallet i forbruk per innbygger forekommer allerede før 1942, og at Kleins materiale derfor ikke støtter hans egen teori om begrenset mobilisering av industrien.¹⁰² Videre mener Overy at produksjonen av en gitt type varer, for eksempel tekstiler, ikke er en god indikator på levestandard og forbruk, ettersom at store deler av slik produksjon ble øremerket militæret. Allerede fra 1939 måtte sivilbefolkningen i Tyskland leve med streng rasjonering på alt fra klær og vaskemidler til mat.¹⁰³

Mens blant andre Klein og Milward forklarte den tyske krigsøkonomiens utvikling med at industrien ikke ble tilpasset krigens behov i stor nok grad før nederlagene i Sovjetunionen, gikk Overy en annen retning, og lanserte en ny modell. Ifølge Overy skyldtes ikke den lave

⁹⁹ Milward, 1965: Side 28

¹⁰⁰ Klein, 1959: Side 200

¹⁰¹ Overy, 2002: Side 275

¹⁰² Overy, 2002: Side 276

¹⁰³ Overy, 2002: Side 281, 284-285

krigsproduksjonen i krigens første år at ressursene ble prioritert til forbrukervarer i stedet for krigsmateriell, men at produktiviteten i fabrikkene som produserte slikt materiell var for lav. Til tross for at andelen arbeidere som jobbet i krigsrelaterte industrier økte, så man ingen proporsjonal økning i denne produksjonen.¹⁰⁴ Dette forklarte han med flere årsaker, deriblant en desentralisert administrasjon med uklare ansvarsområder, konflikter mellom militære og sivile myndigheter, og at industrien selv hadde få eller ingen insentiver til å rasjonalisere sin egen drift.¹⁰⁵ Den tyske ledelsen oppfattet disse problemene allerede tidlig i 1941, og Hitler utstedte direktiver i løpet av året om at produksjonen av krigsmateriell skulle forenkles, antallet typer reduseres og at det skulle gjøres innsparinger i produksjonsprosessene. Alt dette skulle igjen føre til større masseproduksjon og utbygging av de militære styrkene.¹⁰⁶

Overy mener videre at grunnlaget for den store økningen tyskerne opplevde i sin produksjon mellom 1942 og 1944, ble lagt med tiltakene fra 1941. Den nye administrasjonen som ble opprettet i forbindelse med Speers tiltredelse som minister i februar 1942, kom til å danne bærebjelken i den nye tyske krigsøkonomien. Speeradministrasjonen skulle blant annet tuftes på mer sentralisering, en kontrollert råvarefordeling og et utvidet komitéapparat med eksperter som skulle føre oversyn over ulike deler av industrien.¹⁰⁷ Overy hevder i tillegg at den ulønnsomme praksisen med «cost plus»-kontrakter sent i 1941 ble byttet ut med en ny kontraktstype som gjorde at fabrikkene fikk en på forhånd fastsatt sum, og at størrelsen på deres overskudd deretter var avhengig av rasjonell drift. Dette byttet ble vedtatt før Speers innsettelse, men det var under hans ledelse at de nye fastpriskontraktene ble innført på bred basis.¹⁰⁸ Sammen skulle dette sørge for at rasjonaliseringen av industrien fikk et stødig fundament å stå på. Da problemet i første rekke ikke lå på manglende kapasitet i fabrikkene, var et av Speers viktigste foretak å øke effektiviteten i de eksisterende fabrikkene. Tiltak som konsentrering av produksjon, typeredusering og kraftig forbedret utnyttelse og distribusjon av råmaterialer og arbeidskraft ble innført, og ganske forenklet formulerer Overy at:

Rationalization was in this sense a case of using resources already earmarked for the military economy more effectively, rather than transferring additional resources from civilian sectors.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Overy, 2002: Side 346

¹⁰⁵ Overy, 2002: Side 349-350

¹⁰⁶ Overy, 2002: Side 352

¹⁰⁷ Overy, 2002: Side 356

¹⁰⁸ Overy, 2002: Side 358

¹⁰⁹ Overy, 2002: Side 360

Rasjonaliseringen var meget vellykket for den tyske rustningsindustrien, og til tross for at arbeidsstyrken i krigens siste år besto av en stadig økende grad tvangsarbeidere, krigsfanger og ufaglærte, kunne Speeradministrasjonen støtte seg på en produktivitetsskurve som økte helt frem til krigens slutt.¹¹⁰ I Overy's ineffektivitetsteori er det derfor rasjonalisering av industrien som er drivkraften bak det såkalte rustningsmirakelet. Og selv om han peker på at Speer ikke var mesterhjernen som tenkte ut alle rasjonaliseringstiltakene, var det under hans ledelse at de ble implementert på bred basis og man kunne se resultatene av disse.

Øvrige historikere

Historikerne og teoriene som er presentert over, er et selektivt utvalg av de mest kjente og innflytelsesrike innenfor den tradisjonelle diskursen. Deres litteratur har vært hyppig sitert i annen litteratur om dette emnet, og har dermed vært med å prege den generelle oppfatningen av Speer som en sentral aktør i det tysk rustningsmirakelet. Disse historikerne er imidlertid langt ifra alene om å fronte en slik oppfatning, og det finnes tallrike eksempler på andre profilerte utgivelser som støtter deres syn.

Rolf-Dieter Müller er sammen med Overy den mest innflytelsesrike proponenten for ineffektivitetsteorien. Müller har imidlertid en litt annen vinkling enn Overy, da han mener at det var ineffektivitet i det tyske systemet som forklarte utviklingen i den tyske økonomien. Det store problemet, mente han, lå i lederstrukturen, hvor overlappende ansvarsområder og interessekonflikter resulterte i en manglende evne til å planlegge langsiktig. Dette problemet ble adressert av Speer etter at han overtok Todts posisjon i 1942. Han iverksatte en mer enhetlig styring av økonomi og produksjon, som førte til økt effektivitet og en oppsving i produksjonen.¹¹¹

Et annet eksempel er Gitta Sereny, som har skrevet en omfattende bok, hvor hun til forskjell fra andre biografier, bruker mye tid på å utforske Speers personlighet og moralitet. En tid etter løslatelsen fra Spandau fattet Speer interesse for Serenys tidligere arbeid, og Sereny var dypt fascinert av de mange fasettene ved Speers person. De to utviklet etter hvert et nært forhold, hvilket åpnet for at hun kunne bygge boken sin på et helt unikt kildegrunnlag. Dette

¹¹⁰ Overy, 2002: Side 367

¹¹¹ Rolf-Dieter Müller, *The mobilization of the German Economy for Hitler's War Aims i Germany and the Second World War* Volum V/I, USA, 2008: Side 777-786

kildegrunnlaget inkluderer omfattende intervjuer med Speer selv og mange av hans nærmeste, så vel som private brev og manuskripter som ikke tidligere var undersøkt.¹¹²

Sereny presenterer derfor historien om Speer og det tredje rikets indre med et litt annerledes perspektiv, i forhold til mye av den øvrige litteraturen. Hovedfokuset i boken er på Speers kamp med sannheten og sin egen samvittighet, og hun bruker derfor mye plass på å utforske spørsmålet som «alle» hadde lurt på siden rettsaken i Nürnberg, og som Speer alltid hadde vegret seg for å snakke om, hvorvidt Speer visste om Nazitysklands omfattende overgrep. Spørsmålet får et slags svar helt til slutt, da han ifølge Sereny vedgikk å ha visst at noe grusomt skjedde, men allikevel valgte å snu ryggen til.¹¹³

Når det gjelder hans gjerning som rustningsminister i relasjon til rustningsmirakelet, følger Sereny argumentasjonen til Klein og Milward, og snakker om en økonomi som i krigens innledende fase var tilpasset blitzkriegstrategien. Tidlig i sin tid som minister forsøkte Speer, ifølge Sereny, forgjeves å overtale Hitler til å mobilisere all arbeidskraft og innrette industrien til «total krig». Hitler avslo dette fordi det ville påvirke den tyske sivilbefolkningens levestandard negativt. Speer møtte også motstand hos de fleste distriktslederne, som ville være nødt til å kansellere sine luksuriøse byggeprosjekter ved en eventuell totalmobilisering.¹¹⁴ Etersom Serenys bok ikke er en analyse av krigsøkonomien, går hun ikke like dypt på dette området som Klein, Milward og Overy gjør i sine bøker. Men det er interessant å se at hun bruker den samme blitzkriegteorien som Milward og Klein for å beskrive økonomien. Deres konklusjoner var tungt inspirert av Speer, og det er nærliggende å tro at også Sereny ble påvirket på dette feltet i løpet av de mange samtalene hun hadde med Speer.

En annen profilert historiker som har skrevet om Albert Speer, er Joachim Fest, en tysk historiker og ekspert på det Tredje Riket. Han fungerte som konsulent for Speer da han jobbet med «*Inside the Third Reich*» og «*Spandau: The secret diaries*», og jobbet dermed tett på Speer i tiden etter at han ble løslatt fra fengsel.¹¹⁵ På grunn av dette nære samarbeidet, er det nærliggende å tro at hans syn på emnet er påvirket av Speer. I biografien «*Speer – The final verdict*» som først ble publisert i 1999, gjør han utstrakt nytte av Speers egen selvbiografi som kilde, og han forklarer utviklingen i den tyske krigsindustrien med samme argumenter som

¹¹² Sereny, 1997: Side 20-24

¹¹³ Sereny, 1997: Side 763-764

¹¹⁴ Sereny, 1997: Side 334-336

¹¹⁵ Fest, 2002: Forord, side IX.

Klein og Milward brukte i sin blitzkriegsteori.¹¹⁶ Det illustrerer at Speers innflytelse også kan prege relativt ny litteratur.

Revisjonistiske impulser

Adam Tooze

Tooze er en britisk historiker og spesialist på moderne tysk historie og økonomisk historie. Han har tidligere arbeidet ved det prestisjetunge Cambridge University, og jobber i dag som professor ved Ivy League-universitetet Yale i USA. Forskningen hans har blant annet materialisert seg i form av flere prisbelønnede bøker, hvor den mest kjente er «*Wages of Destruction: The making and breaking of the Nazi economy*».¹¹⁷ Med denne boken søkte Tooze å endre synet på den tyske krigsøkonomien. Han mente at historikernes forståelse av naziregimets indre mekanismer og politikk har vært i endring de siste 20 årene, mens diskusjonene rundt den økonomiske delen av historien har utviklet seg lite. Ved blant annet å revurdere tidligere brukt kildemateriale og statistikker, kastet Tooze nytt lys på denne delen av historien, og utfordret også de ledende teoriene som omhandler Speer.

En av tingene Tooze retter kritikk mot, er den tidligere omtalte blitzkriegsteorien. Tooze går et skritt lenger enn Overy i sin kritikk, og stiller spørsmålsteget ved at blitzkriegen mot Frankrike og Beneluxlandene var en helhetlig og nøye uttenkt strategi fra tysk side. Den tyske manøveren gjennom Ardennene var ifølge Tooze en risikabel reserveløsning som ble vedtatt så sent som i februar 1940, etter at den først ble avvist i desember året før. Tyskernes suksess på forsommeren i 1940 kom derfor delvis som et resultat av tilfeldigheter. Det at blitzkriegen, med sine raske overraskelsesangrep med panserdivisjoner, i ettertid har blitt trukket frem som en overordnet strategi for det tyske angrepet på Frankrike, skyldes delvis at det ga de allierte en gunstig forklaring på deres nederlag.¹¹⁸ Den økonomiske blitzkriegsteorien blir derfor ugyldiggjort ved at den ikke hadde en militær plan den var laget for å støtte, slik blant andre USSBS, Klein og Milward hevdet.

¹¹⁶ Fest, 2002: Side 138-139

¹¹⁷ Yale.edu - Adam Tooze, history.yale.edu/people/adam-tooze, sist aksessert 4. mai 2015

¹¹⁸ Tooze, 2007: Side 372-373

Videre påpeker Tooze at oppsvingen i den tyske rustningsproduksjonen etter februar 1942 har andre forklaringer enn mirakelgrep fra Albert Speer. Rasjonaliseringstiltak og reorganisering var iverksatt før Speer overtok som minister, og resultatene fra dette arbeidet begynte å materialisere seg tidlig i Speers periode.¹¹⁹ Han trekker også frem at i noen tilfeller kom disse resultatene til syne lenge før Speer tok over som minister. For eksempel ble rustningsproduksjonen, som følge av en voldsom mobilisering av ressurser, doblet mellom januar og juli 1940. Dette utgjorde dermed den mest drastiske og langvarige økningen i produksjon gjennom hele krigen, og den ble heller ikke overgått under Speers ledelse.¹²⁰

Budrass, Scherner og Streb

I tillegg til historikere som Tooze, har også andre kommet med kritikk mot det tradisjonelle synet på Albert Speer som en form for mirakelmann for den tyske økonomien. Det finnes en rekke artikler om emnet, blant annet fikk Lutz Budrass, Jonas Scherner og Jochen Streb i 2010 publisert artikkelen «*Fixed-price contracts, learning, and outsourcing: Explaining the continuous growth of output and labour productivity in the German aircraft industry during the Second World War*» i tidsskriftet «*The Economic History Review*». Her ser de nærmere på flyindustrien, som utgjorde nær 40% av den totale rustningsindustrien i Tyskland under den andre verdenskrig.¹²¹ Disse har også publisert flere andre artikler hvor de tar for seg beslektede emner, og kan vise til resultater som ligner på som presenteres i denne artikkelen.

Som sitt empiriske grunnlag, har Budrass, Scherner og Streb valgt å studere kilder på mikronivå, for deretter å sette disse inn i et større bilde. De har basert artikkelen sin på data fra sju flyprodusenter, i form av årlige revisjonsrapporter som ble produsert av det statlige revisjonsselskapet «*Deutsche Revisions- und Treuhand AG*». Disse kildene er lite brukt i tidligere analyser, og inneholder detaljert informasjon om disse selskaperes økonomi. Det faktum at disse kildene er lite studert tidligere, gjør at denne artikkelen kan bidra til å kaste nytt lys på diskusjonen rundt det såkalte «rustningsmirakelet».¹²²

Budrass, Scherner og Streb lanserer en ny teori som peker ut andre faktorer som avgjørende for utviklingen man så i tysk produksjon av krigsmateriell. De argumenterer for en

¹¹⁹ Tooze, 2007: Side 556

¹²⁰ Tooze, 2007: Side 346-347

¹²¹ Budrass, Lutz; Scherner, Jonas; Streb, Jochen; *Fixed-price contracts, learning, and outsourcing: explaining the continuous growth of output and labour productivity in the German aircraft industry during the Second World War*, artikkel i *The Economic History Review*, nr. 63, utgave 1 2010, pp. 107-136: Side 114

¹²² Budrass, Scherner & Streb, 2010: Side 114

kontinuasjonsteori, hvor utviklingen beskrives som en kontinuerlig prosess som begynte allerede før krigen, og at den ikke må sees som en brå endring som plutselig fant sted i 1942-43. I sin artikkel viser de blant annet til at rasjonaliseringstiltakene som Speer har fått mye av æren for å innføre, faktisk ble innført i flyindustrien flere år før Speer tiltrådte som rustningsminister. Skiftet fra «cost-plus»-kontrakter til fastpriskontrakter, som ga industrien selv insentiv til å effektivisere seg for å fortsatt tjene penger, ansees av mange historikere som et av de viktigste tiltakene for å øke produksjonen. Dette tiltaket ble innført allerede i 1937, og kan derfor ikke krediteres Speer og hans administrasjon.¹²³

Videre trekker de frem at outsourcingen av standardkomponenter som brukes i flyproduksjon, førte til et tettere samarbeid mellom fabrikkene i denne industrien, og at kunnskapsdelingen innenfor denne sektoren vokste. Dette førte igjen til at fabrikker som manglet erfaring fikk en mye kortere læringskurve, og at fabrikker innenfor samme produksjonsområde ble bedre integrert. Utbedring av produksjonsrutiner gjennom prøving og feiling ble dermed også mer effektivt, ettersom at man ikke behøvde å gjennomgå denne prosessen i hver enkelt fabrikk. Dette er også tiltak som Speeradministrasjonen tidligere har fått eller tatt æren for å innføre, men som ifølge artikkelforfatterne faktisk ble innført lenge før den tid.¹²⁴

En utfordring når det kommer til det empiriske materialet som benyttes i denne artikkelen, er allikevel at det kun dekker den tyske flyindustrien, og at det derfor kan være problematisk å kun bruke dette til å trekke konklusjoner om den tyske industrien som helhet. Dette er imidlertid noe forfatterne kommenterer helt avslutningsvis i artikkelen, og de påpeker at deres funn i utgangspunktet kun gjelder for flyindustrien, men at det tidligere er funnet lignende resultater også for industrien som produserte sprengstoff. Fremtidige studier av tilsvarende materiale for andre industrier, som for eksempel produsenter av håndvåpen og stridsvogner, kan avdekke om kontinuasjonsteorien som Budrass, Scherner og Streb presenterer i denne artikkelen kan anvendes på den tyske krigsindustrien som helhet, eller om den bare er gyldig for fly- og sprengstoffindustrien.

Forfatterne presenterer i sin artikkel en ny måte å forklare økningen i den tyske produksjonen av krigsmateriell, basert på kildemateriale som er lite studert i eksisterende litteratur. Etter å ha analysert revisjonsdata fra syv ulike flyprodusenter i krigsårene, argumenterer de for at de mest utbredte teoriene blant historikere frem til nå, blitzkriegteorien og ineffektivitetsteorien,

¹²³ Budrass, Scherner & Streb, 2010: Side 110-113

¹²⁴ Budrass, Scherner & Streb, 2010: Side 133

må forkastes. Artikkelforfatternes ståsted skiller seg dermed fra den tradisjonelle historiografien, representert ved historikere som Richard Overy, Alan Milward og Burton H. Klein, men ettersom denne artikkelen kun tar for seg flyindustrien, må det, som nevnt tidligere, bredere studier av lignende materiale for andre deler av industrien i Tyskland til for å finne ut om deres kontinuasjonsteori også kan brukes om tysk krigsindustri generelt.

Scherner og Streb 2015

I en foreløpig upublisert artikkel av Jonas Scherner og Jochen Streb fra 2015, ser de nærmere på resultatene som utgjorde rustningsmirakelet. De argumenterer blant annet for at oppfatningen om at et rustningsmirakel fant sted i Tyskland, i stor grad baserer seg på studier av misvisende statistikker fra Rolf Wagenführ, og at dette materialet senere har påvirket diskursen i mange tiår. Wagenführ var lederen for rustningsdepartementets statistikkavdeling, og jobbet dermed direkte under Speer.¹²⁵ Selv om materialet han presenterer er stort, trekker forfatterne frem en statistikk som har påvirket ettertidens debatt, og det er den såkalte rustningsindeksen.¹²⁶

Tabell 1. Det påståtte tyske rustningsmirakelet (Nyttår 1941/42=100)

	Rustningsproduksjon	Arbeidere	Produktivitet
Nyttår 41/42	100	100	100
Nyttår 42/43	177	113	157
Nyttår 43/44	225	119	189
Juni/Juli 1944	300	130	234

Kilder: Scherner & Streb, 2015, side 2 / Wagenführ, 1954, side 125

«Rustning» i denne forbindelse inkluderer fly, våpen, ammunisjon og lignende, men utelater mer forbrukerrelaterte artikler som uniformer. I følge disse tallene ser man en voldsom økning i både rustningsproduksjonen og produktiviteten per arbeider mellom 1942 og 1944, og dette kan derfor være med å underbygge både blitzkriegteorien og ineffektivitetsteorien.

¹²⁵ Jonas Scherner & Jochen Streb, *The Mirage of the German Armament Miracle in World War II*, upublisert 2015: Side 1

¹²⁶ Scherner & Streb 2015: Side 2

Scherner & Streb påpeker imidlertid at denne indeksen ble laget på vegne av Speers departement, og at hovedformålet var å overbevise Hitler om Speers gode lederegenskaper. Men selv om innholdet kan være påvirket av dette formålet, og derfor være villedende, har det senere blitt presentert som fakta.¹²⁷ De belyser også to andre utfordringer med Wagenführs rustningsindeks. For det første er datamaterialet fra tiden før 1942 svært mangelfullt, og det oppgis ingen tall på månedlig basis før 1942. En kan derfor spørre seg om utelatelsen er gjort med vilje, for det gjør det svært vanskelig å sammenligne Speers «rustningsmirakel» med perioden før han tok over som minister. For det andre inkluderer Wagenführ produksjonstall fra de okkuperte områdene, mens tallet på arbeidere kun inkluderer de som arbeidet innenfor de tyske grensene. Tallene som viser produktivitet per arbeider vil derfor være mye høyere enn den var i virkeligheten.¹²⁸ I et forsøk på å løse disse problemene bruker Scherner & Streb derfor fragmenterte primærkilder for å rekonstruere de månedlige dataene fra før 1942.¹²⁹

Ved hjelp av de rekonstruerte dataene kommer de frem til at Wagenführs påstand om en fullstendig stagnasjon i 1940 og 1941, og en dramatisk vekst i de påfølgende årene, ikke kan stemme. I stedet viser de til en indeks med en flatere, men kontinuerlig stigning.¹³⁰ Tallene fra Wagenführ gir dermed et galt bilde av situasjonen, men som det blir påpekt, underbygger de oppfatningen om Speers ministerperiode som en gullalder for rustningsindustrien. Deres konklusjon er derfor at Wagenführ, kanskje på oppdrag fra Speer, manipulerte disse tallene slik at de skulle passe til det bildet de ønske å skape av Speer.¹³¹

I tillegg kritiserer forfatterne også den utbredte oppfatningen om at det var Speer som innførte mange av rasjonaliseringstiltakene som var sentrale for den store økningen. For eksempel trekker de frem at det mye diskuterte byttet av kontraktstyper, som blant annet Overy ga Speer æren for, og som var en av tingene som ga industrien insentiver til å effektivisere sin drift, faktisk ble innført og utbredt i blant annet flyindustrien allerede på 1930-tallet. De mener at det derfor ikke var rart at produktiviteten i den sektoren hadde vist økning før Speer sin periode.¹³² I tillegg har Scherner tidligere undersøkt kildemateriale fra produsenter av våpen, stridsvogner, ammunisjon og eksplosiver, som viser at slike kontrakter også var

¹²⁷ Scherner & Streb 2015: Side 2

¹²⁸ Scherner & Streb 2015: Side 4

¹²⁹ Scherner & Streb 2015: Side 5

¹³⁰ Scherner & Streb 2015: Side 7-8

¹³¹ Scherner & Streb 2015: Side 16

¹³² Scherner & Streb 2015: Side 3

normen i disse sektorene.¹³³ Videre kom ikke typereduksjonene som forenklet produksjonsprosessene og la til rette for masseproduksjon i de viktigste industriene før i 1944, noe som var for sent til at det kunne utgjøre en stor forskjell.¹³⁴

Andre revisjonister

I tillegg til litteraturen som er beskrevet over, finnes det naturlig nok ytterligere verker som også følger den nye retningen i diskursen. En av disse bøkene er skrevet av Dan van der Vat, en nederlandsk journalist og historiker. Han ønsket å utfordre det tradisjonelle bildet av Speer, som en pliktoppfyllende og lojal arbeider hvis største problem var at han var fanget i feil system. Den tvetydige tittelen «*The life and lies of Albert Speer - The Good Nazi*» reflekterer denne målsetningen. «Den gode nazisten» kan antyde at han var en «snill» nazist, slik han ga uttrykk for blant annet i Nürnberg og senere, men den kan også bety at han var flink nazist i den forstand at han tjente partiets interesser på en god måte. Ifølge forfatteren er dette også den første biografien som er fri fra Speers personlige innflytelse, og han uttrykker sin overraskelse over at anerkjente personligheter som Simon Wiesenthal og Gitta Sereny lot seg forføre av hans sjarm.¹³⁵

Boken fokuserer mye på spørsmålet om hvorvidt Speer visste om regimets grusomheter, og Van der Vat støtter synet til John Kenneth Galbraith, et medlem av USSBS som senere jobbet ved Harvard University og som rådgiver for John F. Kennedy. Galbraith var allerede i 1945 mistenksom til Speers påstander, og mente at det hele var en nøye iscenesatt strategi for å redde sitt eget skinn. Spesielt kritisk var han til at en mann i Speers posisjon angivelig ikke skulle ha kjennskap til jødeutryddelsene og den utstrakte bruken av slavearbeidere, som hans rustningsfabrikker etter hvert ble avhengige av.¹³⁶ Van der Vat beskriver blant annet den store utfordringen historikere møter når de skal forske på Speer, nemlig at stort sett alt av kildematerialet stammer direkte fra Speer selv, og det som ikke gjør det, er som regel påvirket av ham i en eller annen grad det også. Speer har derfor i stor grad fått diktere sitt eget ettermæle slik det passet ham.¹³⁷

¹³³ Jonas Scherner, *Die Logik der Industriepolitik im Dritten Reich. Die Investitionen in die Autarkie- und Rüstungsindustrie und ihre staatliche Förderung*, Stuttgart, 2008: Side 42, tabell 3

¹³⁴ Scherner & Streb, 2015: Side 3

¹³⁵ Van der Vat, 1997: Side 2

¹³⁶ Van der Vat, 1997: Side 241

¹³⁷ Van der Vat, 1997: Side 226

Kapittel 4 – Komparativ analyse

Hvordan harmonerer innholdet i avhørene med litteraturen?

Et spørsmålene jeg anser som meget relevant for denne oppgaven, er hvordan Speers uttalelser i avhørene samsvarer med litteraturen som er presentert tidligere i teksten. Som nevnt i kapittel 2 er flere av bøkene om Speer og den tyske krigsøkonomien inspirert av hverandre. For eksempel støtter Milward oppunder Kleins blitzkriegteori, som igjen stammer fra arbeid av Kaldor og USSBS. Den amerikanske komiteens sluttrapport er i stor grad bygget på avhør av nøkkelpersonell fra Speeradministrasjonen, inkludert Albert Speer selv og Wagenführs statistikker.¹³⁸ Av disse er det avhørene av Speer som er desidert mest omfattende med over 100 sider referater, mens de andre varierer fra 3 til rundt 15 sider. Ved å se nærmere på hvordan Speers uttalelser i avhør henger sammen med det som blir presentert i senere litteratur, vil hans påvirkning på historiografien bli tydeligere.

«Lav sysselsetting blant kvinner»

Knappheten på tilgjengelig arbeidskraft, og fordelingen av denne, er noe som preget det Tredje Riket gjennom store deler av krigen, og som har blitt diskutert av flere historikere i etterkant. Blant annet gjorde tilhengerne av blitzkriegteorien dette til et viktig poeng i sine argumenter. Som vi har sett, argumenterte for eksempel Klein med at den tyske arbeidsstyrken ikke ble mobilisert før etter nederlaget ved Stalingrad, og selv da den ble «totalmobilisert» gjaldt ikke det den kvinnelige delen av arbeidsstyrken. Milward var som kjent enig med Klein på mange områder, og også han trakk frem at kvinner i arbeid brøt med noen av nasjonalsosialismens grunnpillarer, og at det derfor var umulig for nazistene å mobilisere disse i stor grad. I tillegg trekker Milward frem at industrien mistet over 40,000 kvinnelige arbeidere mellom 1939 og 1942, noe som la ytterligere press på en allerede tynnslitt arbeidsstyrke.¹³⁹ Dette samsvarer med hva Speer fortalte USSBS i avhør den 17. mai 1945. Der trakk han frem at andelen tyske kvinner i arbeid faktisk hadde vært lavere enn den var under første verdenskrig, at kvinnelig arbeidskraft kunne vært utnyttet på en mye bedre måte, og at han var en sterk motstander av at dette ikke ble gjort.¹⁴⁰ Man kan altså se en kobling mellom Speers utsagn og Klein og Milwards argumentasjon på dette området. Mer

¹³⁸ USSBS, *Effects of the Strategic bombing on the German War Economy*, 1945. Side 15

¹³⁹ Milward 1965: Side 46

¹⁴⁰ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer», 17. mai 1945

interessant blir det når dette sammenlignes med hva Overy og Tooze senere skrev om samme tema.

Overy angriper påstanden om at kvinner utgjorde en stor uutnyttet ressurs for den tyske produksjonen, og viser til tall som sammenligner Tyskland med Storbritannia og USA. Dette materialet har han hentet fra litteratur som ble gitt ut etter Kleins bok, og viser en virkelighet som var ganske annerledes enn den som ble fremmet av Klein.¹⁴¹ Som vi kan se i tabell 2, var andelen kvinner i den tyske arbeidsstyrken allerede i 1940 langt høyere enn den var i Storbritannia og USA på samme tid, og mot slutten av krigen økte den ytterligere. Sammenlignet med Storbritannia var også andelen av arbeidsløse eller ikke-sysselsatte kvinner mye lavere i Tyskland, og tyskerne hadde derfor i utgangspunktet mindre rom for å øke den kvinnelige andelen av arbeidsstyrken.¹⁴²

Tabell 2: *Andel av kvinner i den sivile arbeidsstyrken*

	Tyskland		Storbritannia		USA
Mai 1939	37,3	Juni 1939	26,4	-	-
Mai 1940	41,4	Juni 1940	29,8	1940	25,8
Mai 1941	42,6	Juni 1941	33,2	1941	26,6
Mai 1942	46,0	Juni 1942	36,1	1942	28,8
Mai 1943	48,8	Juni 1943	37,7	1943	34,2
Ma 1944	51,0	Juni 1944	37,9	1944	35,7

Kilde: Overy, 2002, side 305

Disse tallene stemmer dårlig med Kleins teori og det Speer selv sa i avhør om at kvinner ikke deltok i arbeidslivet i stor nok grad. Overy argumenterer videre med at denne oppfatningen blant annet skyldtes at det totale antallet arbeidende kvinner ikke så noen betydelig økning i løpet av krigen, men lå på rundt 14 millioner over flere år. Årsakene til at tallet ikke økte så mye som noen ønsket var naturligvis sammensatte, men en viktig del var at mange kvinner

¹⁴¹ Overy, 2002: Side 304. Han viser til en artikkel av A. Tröger, samt bøker som ble utgitt etter at Kleins bok ble publisert.

¹⁴² Overy, 2002: Side 305

ble tvunget til å fylle vakuumet som oppsto blant annet i familiebedrifter og familiegårder når menn ble innkalt til militærtjeneste, og derfor ikke var tilgjengelig for annet type arbeid.¹⁴³ Dette er også med på å forklare hvorfor den tyske industrien mistet flere titalls tusen kvinnelige arbeidstakere i krigens første år, slik det kommer frem i Milwards bok.

Utredninger gjort av blant andre Fritz Sauckel, generalfullmektig for arbeidskraft, og Hans Kehrl, lederen for Speers «Planungsamt», viste at en eventuell totalmobilisering av kvinner bare ville frigjort mellom 700,000 og 1,5 millioner kvinner, noe Tooze mente ikke ville utgjort noen merkbar forskjell, mens Overy mente belastningene forbundet med en slik mobilisering ville føre med seg mer ulemper enn fordeler.¹⁴⁴ Når det gjelder Speers påstand om at den kvinnelige delen av arbeidsstyrken var større under den første verdenskrigen, blir den tilbakevist av Tooze. Under noen av første verdenskrigs mest krevende perioder, slagene ved Verdun og Somme i 1916, var 45,3% av tyske kvinner sysselsatt.¹⁴⁵ Dette betyr at kvinnene allerede i 1942 var mobilisert i høyere grad enn de var under første verdenskrig, og at det Speer sa i avhør rett og slett ikke var korrekt.

En av tingene som er interessant med dette utspillet, er at temaet som tas opp blir diskutert i mye av den senere litteraturen, og at historikernes påstander varierer i relativt stor grad. Både Klein og Milward, som begge hentet inspirasjon fra USSBS' arbeid, hevdet i likhet med Speer at kvinner var en undermobilisert gruppe, og at de potensielt kunne ha utgjort en vesentlig ressurs for Tyskland, dersom de hadde blitt mobilisert i større grad. Alle tre benyttet også samme argumentasjon når de skulle forklare hvorfor dette ikke ble gjort, nemlig at kvinnene ble beskyttet av de tradisjonelle nasjonalsosialistiske kjønnsrollene. Det er derfor interessant å sammenligne dette med Overy og Tooze, som viser at denne tesen ikke stemmer med den reelle situasjonen. Ifølge Overy var arbeidsdeltakelsen selv blant gifte kvinner 36% i 1939, og det er derfor vanskelig å se at denne gruppen hadde andre vilkår enn resten av befolkningen, slik Speer, Klein og Milward påsto.¹⁴⁶

Men hvorfor hevdet da Speer dette i avhør? I avhørene med USSBS hadde Speer som nevnt utvist en oppsiktsvekkende evne til å huske detaljerte statistikker, og utfordringen med arbeidskraft var noe han hadde brukt mye tid på som minister. Dersom dette var en viktig sak for ham, ville det derfor være spesielt om han ikke hadde større oversikt over feltet. I «*Inside*

¹⁴³ Overy, 2002: Side 304-305

¹⁴⁴ Tooze, 2007: Side 515; Overy 2002: 309-310

¹⁴⁵ Tooze, 2007: Side 513

¹⁴⁶ Overy, 2002: Side 304

the Third Reich» nevner Speer at han fikk informasjon om dette feltet blant annet fra utenlandsk presse og fra forretningsmenn som viste ham bilder av mennesker som forlater tyske fabrikker etter endt arbeidsdag, bildene fra første verdenskrig viste en stor andel kvinner, mens de samtidige bildene nærmest utelukkende viste menn.¹⁴⁷ En mulig forklaring kan derfor være at Speer baserte sin oppfatning på overdrevne propagandatall fra pressen, og at dette var noe han senere holdt fast ved.

De innledende avhørene med USSBS i midten av mai 1945 var noe Speer gjorde av fri vilje mens han fortsatt, i alle fall på papiret, var en fri mann. Ettersom han hadde talent for administrasjon, kan det være at han søkte å spille på oppfatningen om at han var en dyktig rasjonalist. Ved å peke ut et slikt «problem», forklare hvordan det kunne løses, og vise til den potensielle gevinsten som kunne følge, kunne Speer vise at han hadde enda et effektivt tiltak som kunne iverksettes. På den måten kunne han fremstille seg selv som nyttig problemløser, som kunne være av nytte da den fremtidige gjenoppbyggingen av Tyskland skulle settes i gang.

Reliabiliteten til Wagenführs statistikker

Et annet lite, men veldig interessant poeng som kommer frem i avhørene, er at amerikanerne næret en viss skepsis til tallmaterialet fra Wagenführ. Deres inntrykk var at materialet bevisst var inndelt i mange mindre perioder, slik at veksten skulle fremstilles på en bedre måte. Som nevnt tidligere spurte de derfor Speer, som tilsynelatende satt inne med stor detaljkunnskap om dette emnet, om disse tallene var til å stole på, noe han kunne bekrefte.¹⁴⁸ Sammenligner man dette med Scherner & Strebs funn i deres artikkel fra 2015, finner man at dette slett ikke var tilfelle. De viser til utregninger og eksempler de har gjort, som illustrerer at materialet fra Wagenführ er både mangelfullt og manipulert.¹⁴⁹ Et eksempel på dette, er den mye brukte rustningsindeksen. Denne oversikten fremstiller utviklingen i produksjonen av store rustningsartikler, slik som fly, stridsvogner og våpen, på en månedlig basis, men bare fra 1942 og fremover.¹⁵⁰ Sentrale data fra perioden før Speer tok over er dermed utelatt. Scherner og Strebs kalkyler viser at også denne perioden var preget av vekst, noe som både bygger opp

¹⁴⁷ Speer, 1970: Side 220 og 540

¹⁴⁸ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer», 21. mai 1945

¹⁴⁹ Scherner & Streb, 2015: Side 6-7, 16

¹⁵⁰ Scherner & Streb, 2015: Side 4

under deres kontinuasjonsteori og viser at Wagenführs tall sannsynligvis ble satt opp for å forsterke fremstillingen av Speer som den dyktige administratoren og lederen.

Ettersom Wagenführs statistikkavdeling var underlagt Speers departement, og utarbeidet disse tallene på vegne av Speer, er det nærliggende å tro at Speer selv var fullt klar over at denne kilden trolig hadde en viss tendens. Da han fortalte USSBS at tallene var troverdige, fulgte han dessuten raskt opp med å spørre om det var noen spesifikke uklarheter han kunne greie ut om, og virket på den måten meget interessert i å forsikre dem om at alt var i orden.¹⁵¹

Ettersom Speer visste at dette tallmaterialet fremstilte ham på en fordelaktig måte, var det helt klart i hans egeninteresse å få de allierte til å bruke det i sine analyser av den tyske krigsøkonomien. Når man i ettertid kan se hvor stor innflytelse det skulle få på historiografien, og at historikere ikke begynte å utfordre dette synet i særlig grad før på 2000-tallet, kan man si at dette var en smart taktisk manøver av Speer.

En ny type kontrakter

Et av rasjonaliseringstiltakene som har blitt trukket frem som særlig viktig for det tyske rustningsmirakelet, er skiftet fra de ulønnsomme «cost plus»-kontraktene som angivelig var svært utbredt i industrien. Med denne typen avtale refunderte oppdragsgiveren alle kostnader et firma hadde i løpet av produksjonen, og betalte en avtalt sum oppå dette som utgjorde firmaets overskudd. Som nevnt i kapittel to, førte dette til en situasjon hvor industrien selv ikke hadde noen insentiver for rasjonalisering av egen drift, da de uansett ville få betalt for sitt arbeid. I avhør uttalte Speer at slike kontrakter var en av årsakene til lav produktivitet i den tyske rustningsindustrien, men at dette ble adressert tidlig i hans periode, ved at det ble innført fastpriskontrakter hvor firmaene fikk betalt en forhåndsavtalt sum, og måtte tilpasse sin produksjon for å oppnå overskudd. For fabrikkene ble det helt nødvendig å gjøre produksjonsprosessene sine mer kostnadseffektive, og dette var en av forklaringene på den økte produktiviteten til den tyske industrien.

Det at det var Speer som frontet et skifte til de mer fornuftige fastpriskontraktene, ble også brukt som argument av både Klein og Overy for å illustrere rasjonaliseringstiltakene innført av Speer.¹⁵² Overy la imidlertid til at det var Göring som sent i 1941 skrev under på dekretet som vedtok denne endringen, men han holdt fast ved at det var under Speer denne

¹⁵¹ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer», 21. mai 1945

¹⁵² Klein, 1959: Side 223

kontraktstypen ble et viktig verktøy for effektivisering.¹⁵³ Senere studier har vist at dette var en sannhet med modifikasjoner, for eksempel har Budrass, Scherner og Streb vist at fastpriskontrakter var vanlig praksis i flyindustrien allerede på slutten av 1930-tallet. Samtidig påpekte de at flyindustrien utgjorde rundt 40% av den totale rustningsindustrien i Tyskland, noe som betyr at andelen som opererte med denne typen kontrakter var betydelig lenge før Speers tid.¹⁵⁴ I tillegg viser Scherner og Streb at fabrikker tilknyttet hæren og marinen også foretrakk slike kontrakter på slutten av 1930-tallet.¹⁵⁵ Allikevel indikerer fremstillingen av dette emnet i mange av bøkene at innføringen av fastpriskontrakter var Speers fortjeneste, og faktumet at blant annet flyindustrien hadde brukt slike i mange år, blir stort sett forbigått i stillhet.

Både Kleins og Overys presentasjon stemmer godt overens med det Speer uttalte i avhør, og dette utgjør nok et eksempel på hans direkte og indirekte innflytelse på historiografien. At Burton H. Klein er påvirket av Speers uttalelser er ganske naturlig, ettersom han baserer store deler av sin bok på resultatene fra USSBS, som han jo var en del av. Mer overraskende er det at også Overy, som kritiserer blant andre Klein for å støtte seg på det han mener er ufullstendig og lite presist arbeid fra USSBS, ignorerer at over halvparten av rustningsindustrien allerede brukte slike kontrakter, og legger det frem som en av Speers store suksesser. Diskusjonen rundt skiftet av kontrakter følger altså den generelle utviklingen i diskursen, ved at den over flere tiår vinkler saken i et Speer-vennlig lys, før ny forskning viser at tidligere konklusjoner ikke er gyldige.

¹⁵³ Overy, 2002: Side 357-358

¹⁵⁴ Budrass, Scherner & Streb, 2010: Side 133

¹⁵⁵ Scherner & Streb, 2006: Side 14-15, 24

Kapittel 5 - Sentrale spørsmål

Som illustrert i de foregående kapitlene, finnes det mange sprikende fremstillinger av Albert Speers liv og arbeid. I tillegg er det en distinkt historiografisk utvikling fra andre verdenskrig og frem til i dag, hvor Speer går fra å være hyllet som den rasjonelle og apolitiske teknokraten som viste seg å være usedvanlig dyktig i jobben han gjorde, til en mer kritisk diskusjon hvor det blir stilt spørsmål til en del av de mer eller mindre etablerte sannhetene som har omsluttet ham. Kaldor, Klein og Milward, som alle var anerkjente økonomer og historikere, presenterte Speer som mannen bak den tilsynelatende mirakuløse oppsvingen i tysk krigsproduksjon, men i varierende utstrekning hadde alle disse basert denne oppfatningen på informasjon fra avhør av Speer og USSBS' rapporter. Dette kapitlet vil derfor se nærmere på avhørene som er presentert i kapittel to, og utforske spørsmål relatert til disse.

Det er flere faktorer som gjør USSBS' avhør av Speer til interessante objekter for analyse. Ikke bare var de med på å påvirke diskursen i lang tid, men de fant også sted under meget spesielle omstendigheter. På tidspunktet de ble utført, var Speer minister i Flensburgregjeringen, og en fri mann. Selv om store deler av Tyskland var okkupert, var det ikke gitt at han frivillig skulle gå med på å sette seg ned med amerikansk personell og svare utdypende på deres spørsmål når de bokstavelig talt banket på døren hans. Siden Speer ikke var under arrest, fremtonte avhørene seg mer som hyggelige intervjuer eller samtaler mellom kolleger enn tradisjonelle avhør.¹⁵⁶ Med tanke på bildet som ble skapt av ham etter krigen, blant annet basert på disse seansene, er det interessant å se på hvordan han valgte å fremstille seg selv.

Rasjonaliseringstiltak

En måte man kan gjøre dette på, er å analysere utsagnene som omhandler rasjonalisering, som senere ble attribuert ham i stor grad. Ettersom formålet med avhørene primært var å kartlegge effekten av den allierte bombingene, var ikke rasjonalisering noe som ble diskutert i stort omfang, men temaet kom allikevel opp med jevne mellomrom. I avhøret som dreide seg om luftkrigsindustrien, hevdet for eksempel Speer at denne industrien var preget av lite langsiktighet, dårlig organisering og hyppige programendringer *før* hans ministerperiode. Videre forklarte han hvilke negative konsekvenser dette hadde for den tyske produksjonen av

¹⁵⁶ Fest, 1999: Side 278; Sereny, 1997: 599

fly.¹⁵⁷ Men i dette eksempelet er det ikke hva Speer sa direkte som er interessant, det er hva han antydte mellom linjene. Ved å presisere at dette skjedde før hans ministerperiode, antyder Speer implisitt at dette problemet ble adressert da han overtok ansvaret. Det harmonerer godt med den generelle oppfatningen om at han var en dyktig administrator og problemløser, som han forsøkte å skape rundt sin egen person. Men i dette eksemplet ignorerte Speer at den store økningen i produksjonen av fly hadde begynt før han tok over denne sektoren.¹⁵⁸ I tillegg viser Scherner og Streb at Speer trolig ikke var klar over hvor stor den potensielle gevinsten en reduksjon i programendringer faktisk kunne være. En intern studie fra 1944 viser at et stort antall rustningsprodusenter innenfor alle sektorer fremdeles opplevde at programendringer førte til betydelig svinn i deres produksjon. Det betyr at hyppige programendringer fortsatte å være et stort problem for produktiviteten, lenge etter at Speer tok over som minister. Dette tiltaket ble dermed ikke håndhevet i stor grad av Speer, og kan derfor ikke brukes til å forklare det såkalte rustingsmirakelet.¹⁵⁹

Et eksempel som tydeligere viser hvordan Speer fremstilte seg som leder, dreier seg om fordeling av arbeidskraft, og Speers evige konflikt med Fritz Sauckel. Som nevnt i kapittel 2, var de sterkt uenige på flere områder, blant annet om hvordan de skulle skaffe flere arbeidere til rustningsindustrien. Sauckel ønsket å bringe inn arbeidere fra de okkuperte områdene til Tyskland for å sysselsette de i rustningsindustrien, mens Speer var av den oppfatning at det ville være mer lønnsomt å flytte produksjonen av en rekke varer som ikke var relatert til rustningsindustrien til blant annet Frankrike. Dette ville frigjøre arbeidere og kapasitet ved tyske fabrikker, og man ville slippe å importere demotivert arbeidskraft.¹⁶⁰ Denne konflikten toppet seg i 1943, da Speer inngikk en avtale med sin vichy-franske kollega, Jean Bichelonne, som sørget for at franske fabrikker og deres arbeidere ble skjermet fra Sauckels stadige tvangsutskrivninger. Avtalen innebar også at produksjonen av mange ikke-essensielle produkter ble flyttet til franske fabrikker, mens rustningsartikler ble overført til tyske fabrikker.

Med denne manøveren utviste Speer stor handlingskraft, samt at han var villig og kapabel til å gå utenfor sitt egentlige ansvarsområde, og bak Sauckels rygg, for å oppnå sine mål. Samtidig er det verdt å legge til at han tar opp denne episoden når USSBS spør om noe helt annet. Spørsmålet dreier seg i utgangspunktet om andelen kvinner i den totale arbeidsstyrken, og

¹⁵⁷ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «*Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer*», 18. mai 1945

¹⁵⁸ Budrass, Scherner & Streb, 2010: Side 109.

¹⁵⁹ Scherner & Streb, 2006: Side 13

¹⁶⁰ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «*Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer*», 17. mai 1945

kvalitetsforholdet mellom mannlige og kvinnelige arbeidere, noe Speer svarer unnvikende på, før han på eget initiativ skifter tema og forteller om avtalen han gjorde med Bichelonne. Ved å gjøre dette, flytter Speer fokuset vekk fra sysselsetting av kvinner, hvor han selv mente at potensialet forble uforløst på tross av hans ønsker og forsøk, og over til et tiltak hvor han kunne vise til direkte resultater. Selv om det i kapittel fire blir illustrert at senere undersøkelser kom frem til at Speers oppfatning om sysselsetting av kvinner var feilaktig, kan disse uttalelsene tolkes som et forsøk på fremheve egne lederegenskaper og dyktighet.

Hadde Speer en skjult agenda?

På grunn av de spesielle omstendighetene rundt disse avhørene, er det også naturlig å stille spørsmål ved motivasjonen Speer hadde for å stille opp. Som nevnt i kapittel 2 gjør Speer etter hvert et poeng ut av at han deler informasjonen med amerikanerne fordi «(..) it is the proper thing to do under the present situation.», og ikke for å sette seg selv i et bedre lys.¹⁶¹ På dette tidspunktet var det naturligvis opplagt for tyskerne at krigen var tapt, og at det ville komme et oppgjør i etterkant. Usikkerheten på hva som ville skje med de forhenværende lederskikkelsene i Tyskland, må derfor ha vært til stede i Speers tanker i maidagene 1945. Ifølge Sereny hadde Speer senere den sommeren forutsett at det kom til å komme rettergang mot krigsforbrytere, og at han selv kanskje ville befinne seg på tiltalebenken.¹⁶² Derfor er det ikke utenkelig at hans vilje til å samarbeide var en del av en strategi for å posisjonere seg i forhold til blant andre Himmler, Göring, Hess og Sauckel, som også var i live og høyaktuelle kandidater for en slik rettsak. Speer hadde teft for det politiske spillet som hadde vært en del av hverdagen i det tredje riket, og visste å bruke sin sjarm og intelligens til sin fordel. Ved å utnytte det, og skape et positivt inntrykk hos amerikanerne, håpet han muligens å skaffe seg støttespillere til en eventuell senere kamp.

Som følge av den omfattende bombingene av tyske byer og infrastruktur, lå store deler av landet i ruiner i 1945. Millioner var hjemløse, og levde som flyktninger i eget land. Det var derfor åpenbart at en storstilt gjenoppbygging måtte til for å få Tyskland på fote igjen etter krigen. Å fremheve og bevise sine organisatoriske ferdigheter for USSBS, kunne derfor være en diskret måte å meddele at han så for seg en rolle i dette arbeidet. Hans tilsynelatende lille kunnskap om nazistenes grusomheter, gjorde også at han kunne fremstå som en aktuell

¹⁶¹ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer», 19. mai 1945

¹⁶² Sereny, 1997: Side 594

kandidat, selv om enkelte, spesielt John Kenneth Galbraith, var skeptiske til denne delen av Speers forklaring.

Det var heller ingen hemmelighet at Speer var betydelig vennligere innstilt til USA enn til deres sovjetiske allierte, noe som også kommer frem i både van der Vats og Serenys bøker, og i løpet av avhørene forsøker han diskret å spille på det etter hvert anstrengte forholdet mellom stormaktene. Til George Ball fra USSBS hadde Speer uttrykt at han mente det var «synd og skam» at amerikanerne ikke hadde tatt tyskernes side i kampen mot Sovjetunionen.¹⁶³ Og senere, i det fjerde avhøret, antyder han at amerikanerne bevisst unnlot å ødelegge den tyske industrien totalt for at tyskerne skulle klare å holde russerne borte til amerikanske styrker ankom. Interessant nok legger han også til et forbehold om at han med dette ikke forsøker å skape splid mellom USA og Sovjetunionen, før han skiftet tema.¹⁶⁴ Setter man dette i sammenheng med et notat han skrev til den amerikanske aktoren Robert H. Jackson i forkant av rettsaken i Nürnberg, kan det se ut til at det er nettopp det han forsøker å gjøre. I notatet skrev Speer at han i avhørene med USSBS velvillig hadde ytt USA unik hjelp på spørsmål om effekten av deres bombeangrep, og at han «(..)would regard myself as wretched if I were forced by third parties [i.e the Russians] to reveal this knowledge [to them].»¹⁶⁵

Så på tross av sine formaninger om at han ikke hadde en agenda med å stille opp for USSBS, er det ikke til å komme unna at Speer helt klart hadde motiver for å snakke med amerikanerne. At han understreket så tydelig at informasjonen ble gitt betingelsesløst kan også ha økt den oppfattede troverdigheten av det han bidro med, ettersom han da viste at han ikke søkte å kjøpslå med informasjonen han satt inne med. Man kan naturligvis ikke avfeie muligheten for at Speer virkelig ikke hadde noen baktanker ved å stille opp, men en mann i hans situasjon ville ha alt å vinne ved å gjøre nettopp det.

¹⁶³ Sereny, 1997: Side 594

¹⁶⁴ NARA, RG243, Entry I-10 31, boks 1. «Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer», 19. mai 1945

¹⁶⁵ Van der Vat, 1997: 264-265

Kapittel 6 – Konklusjon

Som eksemplene i denne oppgaven har vist, kan man se en tydelig rød tråd i den skrevne diskursen rundt det såkalte rustningsmirakelet. Albert Speers uttalelser i avhør med USSBS hadde stor påvirkning på det som har blitt skrevet, selv om senere forskning har avdekket at hans forklaringer i mange tilfeller avviker fra virkeligheten. I eksempelet med kvinnelig sysselsetting kommer det frem at Speers utsagn var stikk i strid med den reelle situasjonen, og at det i verste fall ville vært flere negative enn positive sider ved å tvinge flere kvinner inn i fabrikkene, slik han ønsket. Allikevel påvirket dette den generelle diskursen i over 50 år, frem til blant andre Overy og Tooze viste at det ikke stemte.

Det samme gjelder Wagenführs statistikker, som har dannet hovedgrunnlaget for studier av det tredje rikets krigsøkonomi helt frem til 2000-tallet. Speer refererte ofte til disse statistikkene i avhørene, og både Kaldor, Klein, Milward og Overy baserte mange av sine slutninger på de. Nyere forskning, utført av blant andre Jonas Scherner og Jochen Streb, kritiserer reliabiliteten til dette datamaterialet og viser at det er manipulert slik at det skal fremstille Speer i et positivt lys. Ettersom det er dette som ligger i bunn for veldig mye av litteraturen, har det sannsynligvis vært helt avgjørende for utviklingen av både blitzkriegteorien og ineffektivitetsteorien.

Videre har vi sett nærmere på noen av rasjonaliseringstiltakene som lenge har blitt kreditert Speer. Speer selv hevdet i avhør at fastpriskontrakter ble innført tidlig i hans periode, og her kan man også se den samme trenden som i de andre eksemplene. Med små variasjoner går også dette igjen i litteraturen helt frem til 2000-tallet, før nye undersøkelser viser at slike kontrakter var vanlig praksis i store deler av rustningsindustrien allerede før krigen brøt ut. At dette var et av de viktigste tiltakene Speeradministrasjonen hadde for å stimulere til vekst, kan derfor ikke stemme.

Denne trenden gjelder tilsynelatende for flere av rasjonaliseringstiltakene, og det viser seg at mange av påstandene og konklusjonene til senere historikere kan spores tilbake til uttalelser som Speer gjorde i de innledende avhørene i mai 1945. Disse har så blitt gjentatt og underbygget over mange år, og dannet basis for utformingen av blitzkrieg- og ineffektivitetsteoriene. Disse teoriene er helt essensielle for argumentasjonen bak det såkalte rustningsmirakelet. I begge teoriene fremstilles den tyske industrien som ineffektiv og stagnert, før Albert Speer trådte inn og, til tross for en stadig mer omfattende bombing av

Tyskland, sto i spissen for en makeløs oppsving i produktiviteten. Når senere forskning da slår tilbake mange av de sentrale forklaringene bak disse teoriene, beviser de også at Speers uttalelser og argumentene som støttet et rustningsmirakel manglet belegg. Albert Speers innflytelse på senere historieskriving har utvilsomt vært unik, noe som tydelig illustreres ved at Dan van der Vat hevder at hans biografi fra 1997 er den første som er skrevet uten personlig påvirkning fra Speer selv. Eksemplene som er trukket frem i denne oppgaven, viser at enkelte av hans uttalelser fra avhør med USSBS har fortsatt å påvirke litteratur over et halvt århundre etter at de fant sted. Nyere tilskudd til historiografien, som har basert seg på kilder som har mindre tendens, har derfor vært med på å kaste nytt lys på rollen til en av Nazi-Tysklands mest omdiskuterte personligheter.

Appendiks

Litteratur

Budrass, Lutz; Jonas Scherner og Jochen Streb: *Fixed-price contracts, learning, and outsourcing: explaining the continuous growth of output and labour productivity in the German aircraft industry during the Second World War*, artikkel i *The Economic History review* nr. 63, 2010

Fest, Joachim: *Speer – The final verdict*, Phoenix Press, London, 2002

Nicholas Kaldor: *The German War Economy*, artikkel i *The review of Economic Studies*, vol. 13, no. 1, 1946

Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, Universitetsforlaget, Oslo, 1994

Klein, Burton H.: *Germany's Economic Preparations for War*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1959

Milward, Alan: *The German Economy at War*, The Athlone Press University of London, London, 1965

Overy, Richard James: *War and economy in the Third Reich*, Oxford University Press, New York, 2002

Overy, Richard James: *Interrogations: The Nazi elite in Allied hands*, Penguin Putnam Inc., New York, 2001

Scherner, Jonas: *Die Logik der Industriepolitik im Dritten Reich. Die Investitionen in die Autarkie- und Rüstungsindustrie und ihre staatliche Förderung*, Steiner Verlag, Stuttgart, Tyskland, 2008

Scherner, Jonas og Jochen Streb, *The end of a myth? Albert Speer and the so-called German armament miracle during World War II*, originaltittel *Das Ende eines Mythos? Albert Speer und das so genannte Rüstungswunder*, publisert i *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, nr. 93, 2006

Scherner, Jonas og Jochen Streb, *The Mirage of the German Armament Miracle in World War II*, upublisert, 2015

Sereny, Gitta: *Albert Speer och Sanningen*, Bonnier Alba, Stockholm, 1997

Speer, Albert: *Inside the Third Reich: Memoirs of Albert Speer*, The Macmillan Company, New York, 1970

Tooze, Adam: *The Wages of Destruction: The making and breaking of the Nazi Economy*, Penguin Books, London, 2007

United States Strategic Bombing Survey: *Effects of the Strategic bombing on the German war economy*, Washington, 1945

Van der Vat, Dan: *The life and lies of Albert Speer – The Good Nazi*, Houghton Mifflin Company, New York, 1997

Kildemateriale

Alt kildemateriale er hentet fra følgende lokasjon:

National Archives and Records Administration, College Park, Maryland, USA. Record group 0234, Entry I-10 31, boks 1, mappe merket «Albert Speer»

Følgende dokumenter fra denne mappen er benyttet i teksten:

«U. S. Strategic Bombing Survey, APO 413, Interview No. 11, Subject: Reichsminister Albert Speer, May 15th»

«United States Strategic Bombing Survey, APO 413, Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer, May 17th»

«United States Strategic Bombing Survey, APO 413, Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer, May 18th»

«United States Strategic Bombing Survey, APO 413, Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer, May 19th»

«United States Strategic Bombing Survey, APO 413, Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer, May 20th»

«United States Strategic Bombing Survey, APO 413, Minutes of meeting with Reichsminister Albert Speer, May 21st»

Nettkilder

Yale University, «*Adam Tooze*», sist aksessert 4. mai 2015,

<<http://history.yale.edu/people/adam-tooze>>